

A POLGÁRI ISKOLAI OKTATÁS SZÉKESFEHÉRVÁRON (1868-1948)

SURÁNYI ISTVÁN

BEVEZETŐ

A polgári iskolát az 1868. évi 38. törvény (67.§-79.§) hívta életre, ahová a tanulók az elemi népiskola négy osztályának elvégzését követően kérhették felvételüket. A fiúk részére a hat, a lányok részére négy éves iskola célja a „gyakorlati műveltség” nyújtása volt. A törvény által felsorolt (74.§.) tantárgyak oktatásával kapcsolatban ugyancsak a törvény 76. §-a kimondta, hogy: „...a fiúgyermek számára alkotott polgári iskolákban a tanterv úgy állapítandó meg, hogy a polgári iskola első négy évfolyama alatt, ha bár kimerítőbben, ugyanazok a tárgyak taníttassanak, amelyek a középtanoda (reáliskola, gimnázium) négy alsó osztályában taníttatnak a latin nyelv kivételével. A többi tantárgyat a tanfolyam első négy évében esetleg megkezdhetik, s főleg a polgári iskola két utolsó év folyamában adható elő.”

A polgári fiú- és leányiskolák első tantervét *Eötvös József* adta ki 1869-ben. Az akkor még hat évfolyamos polgári fiúiskolák tantárgyai között szerepelt: a *bittan*, *nyelvtan* és más *bazai nyelv*, *számтан* és *mértan*, *történelem*, *földrajz*, *természetráaj*, *fizika*, *kémia*, *statisztika*, *könyvvitel*, *mezőgazdasági- és ipartan*, *jog*, *rajz*, *szépírás*, *ének* és *testgyakorlás*. A lányok négy év alatt – a fiúkéval megegyező tantárgyak mellett –, női kézimunkát, kertészetet és háztartástant is tanultak. *Rendkívüli tárgyak* is szerepeltek a leány- és fiú polgári iskola tantervében: *latin*, *francia* és *angol nyelv*, valamint *zene*.

A rendkívüli tárgyként tanult latin nyelv szükséges volt azok számára, akik középiskolában kívánták folytatni tanulmányaikat. A gimnáziumok első négy osztályának tananyaga ugyan jelentősen eltért a polgári iskoláétól, a negyedik polgári iskolai osztály elvégzése után tett sikeres *különbözeti vizsgával* lehetőség nyílt a gimnázium ötödik osztályába való átlépésre.

A századfordulón polgári iskolát végzett mintegy négyezer fiú 60%-a tanult tovább, a közel félezer polgári iskolát végzett leány 40%-a folytatta tanulmányait (elsősorban tanítóképző, tanítónőképző intézetben). A lányok többsége otthon maradt, „*művelt háziasszonyként*” készült a feleség- és családanya-szerepre.

Az 1868. évi tc. alapján (59.§-64.§.) létesített *felsőbb népiskolák* fokozatosan el-sorvadtak, átadták helyüket a polgári iskolának. Időközben bebizonyosodott az is, hogy a fiú polgári iskola 5. és 6. osztálya nem életképes.

A polgári iskola *egységes négyosztályos* formában a századfordulót követően terjedt el, egyben bizonyítva, hogy az iparral, kereskedelemmel, mezőgazdasággal foglalkozó jobb módú lakosság számára megfelelő módon biztosította a „különböző gyakorlati életpályára” történő felkészítést. Ez idő alatt alakult ki a polgári iskolai oktatás azon *reformtervezete*, ami a négy tanév befejezését követően *oklevelet* adott, de ugyanakkor továbbképzésre (tanítóképző, ipari és kereskedelmi iskolák) is lehetőséget nyújtó iskolatípus volt.

1918 áprilisában jelent meg a négyosztályos polgári iskola új tanterve. A tantervi utasítás alapján a *magyar nyelv* témaköreit irodalmi *olvasmányok*, és már az I. osztálytól bevezetett *fogalmazási gyakorlat* adta. A *német nyelvi* tantervi anyag feldolgozásakor elsőbbséget kaptak a *beszédgyakorlat*, a *szókinccs gyarapítása* és a *gazdasági élet* köreit tartalmazó olvasmányok. A *történelem* tantárgy ismeretanyaga a *magyar históriához* kapcsolta a *világtörténeti* eseményeket. A *számítan-mértan* tantárgy a III. osztályban kezdte az *algebrai* ismereteket. A IV. osztály témakörei a *gyökvonás* és az *elsőfokú egyenletek* ismereteinek elsajátításával zárultak.

Az új tanterv a *földrajz* oktatásában számtalan újat vezetett be: a III. osztályban a *tengerek földrajzát*, a IV. osztályban a *térképolvasást* és a *statisztikát* gyakorolták. A *természetrajzi*, *természettani* és *vegytani* ismeretanyag feldolgozásánál szintén a gyakorlati megoldásokra törekedtek. Új tantárgyként szerepelt a *közgazdaságtan*. Új elvekre épült a *rajz* tanítása is. E tárgyon belül tanították az *ábrázoló geometria* elemeit. A rajzoktatás gyakorlati jellegét a *szerkesztő* és *tervező rajz* biztosította.

A '20-as években, a népiskolai oktatáshoz hasonlóan – csak magasabb szinten –, a Klebelsberg által vezetett oktatáspolitikai „*a gyakorlatias jelleg*” további erősítését kívánta érvényre juttatni a polgári iskolák tananyagában. A kultuszminiszter minden, legalább ötezer fős községben *polgári iskolát* kívánt létesíteni, azért, hogy a műveltségnek ne csak kimagasló „*gócai*”, hanem helyi „*kulturális*” is legyenek.

Az 1927. július 23-án kihirdetett 12. törvény, amely módosította a magyar közoktatás rendszerét, a polgárit már véglegesen mint négyosztályos iskolát iktatta be a hazai iskolatípusok közé. Tehát a polgári iskolát *középfokú iskolává minősítette*. Ez a tanító- és óvónőképzőkbe, s egyéb szakiskolákba nyitotta meg az utat a továbbtanuló fiatalok számára. A polgári iskola, mint ahogyan a nevében is szerepel, nagymértékben hozzájárult hazánk iparral, kereskedelemmel és mezőgazdasággal foglalkozó *tehetősebb lakosságának* polgárosodásához.

A megjelent új Tanterv- és utasítás a polgári iskola céljául tűzte ki, hogy „...*a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséghez jutassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre, vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítse*”. A polgári leányiskoláknak ezen kívül még az is feladata volt, hogy „*művelt polgári leányasszonyt*” neveljenek tanulóikból.

A polgári iskolák számára a tanítók két éves képzése 1873-ban kezdődött a *Gyertyánffy István* vezette budapesti tanítóképző intézet *Pedagogium* tanfolyamán. A polgári iskolai tanítónők képzését a pesti tanítónőképző intézet (a később-

bi Erzsébet Nőiskola) végezte. A képzést 1879-től gyakorló polgári iskola segítette. Gyertyánffy, majd az őt követő igazgatók (többek között Imre Sándor) több éven át harcoltak a *főiskolai cím elnyeréséért*, illetve azért, hogy az itt képzettek *tanári besorolást* kapjanak. 1881-ben a képzést 3 évre emelték. 1918-ban mindkét intézet főiskolai rangot kapott.

A polgári iskolai oktatás hazai elterjedése gyors ütemű volt: 1869-ben 3, 1872-ben már 40, a századfordulón 300, az I. világháború végén 550 működött. A trianoni békekötést követően 253 maradt az országban. Számuk ezt követően tovább emelkedett. 1932-ben az országban 392 polgári iskola működött, csaknem négy és félezer tanárral és 88 530 tanulóval.

1938 őszén valamivel kevesebb, 360 (135 állami, 97 községi, 32 társulati és magán, 77 római katolikus, 13 református, 1 evangélikus, 5 izraelita) polgári iskola működött hazánkban 4 088 tanárral és 83 577 tanulóval.

A polgári iskolák száma az 1940/41-es tanévben az előző évi 473-ról 515-re emelkedett. (Az iskolák 33,5%-a fiú, 47,4%-a leány, 19,1%-a közös – koedukált – polgári iskola volt.) A polgári iskolai tanulók száma összesen 131 399 fő volt, ebből fiú 65 350 (49,7%), leány 66 049 (50,3%). Az oktatást 5309 tanár (2173 férfi és 3136 nő), és 1566 hitoktató látta el. (Az adatokban szerepel a visszacsatolt kelet-magyarországi és erdélyi terület 35 iskolával, 255 tanárral és 3252 tanulóval.)

Fejér megye és Székesfehérvár thj. város területén a polgári iskolai oktatás szintén nagyarányú fejlődést mutat. Az 1936/1937-es tanévben Fejér megyében 9, Székesfehérvárott 2 polgári iskola volt. Az ekkor működő megyei th. iskolái közül az első 1894-ben Móron nyílt meg, majd 1918-ban Bicskén létesült polgári fiú- és leányiskola, a többi 7 pedig a húszas éveket követően. (Az iskolák közül 3 fiú-, 2 leány-, és 4 közös iskola volt. Az iskolák fenntartói szerint: 3 fiúiskola és 2 leányiskola állami, a közös iskolák közül pedig egy községi, 1 társulati és 2 magánjellegű.)

Székesfehérvár első polgári iskolája, a *Községi Polgári Leányiskola*, 1876 szeptemberében egy 45 fős első osztállyal kezdte meg működését. Az intézmény 1905-től Felsőbb Leányiskola, 1917-ben Leánygimnázium, 1927-től Leányliceum, 1932-től Leánygimnáziumként működött. A város második *polgári leányiskolája* 1893-ban kezdete meg működést a Székesfehérvári Ferenc József Nőnevelő Intézetben. 1920 szeptemberében nyílt meg a Székesfehérvári *Gróf Klebelsberg Kunó Állami Polgári Fiúiskola*, majd 1943-ban az *Állami Polgári Fiú- és Leányiskola*.

A polgári iskolák tanulóinak száma 1900 és 1936 között a Fejér megyei th. területén 157-ről (99 fiú és 58 leány) 1335-re, Székesfehérvárott pedig 164-ről (mind leánytanuló) 939-re emelkedett. Az 1937/37-es tanév végén a Fejér megyei polgári iskolákban 61%, Székesfehérvárott 53,4% volt a fiú. Az általános iskola létrejöttével 1945-1948 között a polgári iskolai oktatás folyamatosan megszűnt.

A VÁROSI ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT POLGÁRI LEÁNYISKOLA (1876-1905)

Az 1868. évi 38. törvény szellemében, *Kolozsváry Miklós* királyi tanfelügyelő a községi iskolaszékhez intézett alábbi levelében sürgette a polgári leányiskola felállítását: „*Megbocsáthatatlan hibának tartanám, ha a várost csupán gazdasági célokból olyan intézkedésre nem figyelmeztetném, melynek elmulasztása, de már halasztása is, a jövőre nézve majdnem pótolhatatlan hiányosságokat vonna maga után - ez a leányok számára felállítandó polgári iskola. . . Azt hiszem, nem leszek méltánytalan igényeimmel, s meggondolva a városnak fentebb ecsetelt anyagi viszonyait, éppen most említett intézetet nem egy költséges nagy épületben, hanem egyenlőre egész szerényen, legalább annak első osztályát mielőbb berendezve óhajtanám látni, - biztosnak érezném magamat az iránt, hogy a város áldozatkészsége nem késik majd, ezt a körülményekhez képest kiegészíteni.*”¹

A város a javaslattal egyetértett, de „anyagi nehézségekre” hivatkozva a polgári leányiskola felállítását elnapolta. A VKM 1874. július 15-én kelt rendeletére, ami szerint: „Legfeljebb egy év alatt polgári iskolát állíttassanak”, csak annyit tettek, hogy a négy osztályos Belvárosi Községi Leány Népiskolában létrehozták az V. és VI. osztályt.

A VKM 1876. július 5-én kelt leiratában újból utasította a várost a polgári leányiskola I. osztályának az 1876/77. tanév elején történő megnyitására. A helyi hatóság és az iskolaszék ezt tudomásul véve úgy döntött, hogy 1876 szeptemberében a belvárosi leányiskolában egy első osztályos (45 fős) leány polgári iskolai tanulócsoportot indít.

Janny Józsefet, a községi elemi iskolák felügyelő igazgatóját bízták meg a szervezési, majd a vezetési feladattal. *Nemessányi Adél* és *Alföldi Lipót* községi iskolai tanítók tanították a tantárgyakat, kivéve az éneket és a rajzot. E két tantárgyat tanító „fizetség nélkül” vállalta. A következő, az 1877/78-as tanévben megnyílt a II. osztály is 35 fővel.

1877 szeptemberétől az oktatás az evangélikus egyházközösség tulajdonát képező Megyeház utcai bérleményben folyt. A város támogatási kérelmét – merthogy a törvény értelmében az iskola fenntartása a község feladata –, a miniszter megtagadta. Az 1878/79-es tanévben a III. évfolyam megindítása anyagi feltételek hiánya miatt csak *Say Rudolf* iskolaszéki elnök „saját felelőségével vállalt hozzájárulásával” történt meg.

A gazdasági nehézségek miatt az intézet tanulóinak száma a következő tanévben 84-ről 62-re csökkent. A negyedik osztály megszervezésére is csak 1881/82-ben került sor. A tanulók száma ekkora 99 főre növekedett, ami miatt a Belvárosi Községi Leányiskolába helyezték el az I-II., a szomszéd Lőrincz-féle házban pedig a III. és IV. évfolyamot.

1881 szeptemberében *Göbel János György* a városi községi iskolák új felügyelő igazgatója vette át az intézet vezetését.

A városi hatóság 1882. december 18-án tartott közgyűlésén véglegesítette a polgá-

ri iskola jogállását abban a reményben, hogy így a szaktárcától az államsegélyt sikerül kiharcolni. Az iskola a továbbiakban is igen kedvezőtlen körülmények között dolgozott. A szegény sorsú tanulók megsegítése céljából 1882-ben hozták létre az iskolai *Segélyező Egyesületet*.²

Az 1884/85-ös tanévben már elfogadható változás történt, amikor *Szögyény-Marich Géza* országgyűlési képviselő közbenjárására megkapták az államsegélyt, ami biztosította az intézet gazdasági önállóságát.

Az intézmény végleges elhelyezése azonban csak az 1892/93-as tanév kezdetére oldódott meg. Ekkor adták át a községi reáliskola új épületét, az általuk eddig használt tantermeket a leány polgári iskola kapta meg. Itt már udvaruk is volt a tanórai szünetben szükséges szabad mozgáshoz. Ugyanebben az épületben volt a Belvárosi Községi Elemi Fiúiskola, a Belvárosi Községi Elemi Leányiskola, az Inasiskola, később a Gazdasági Iskola.

Az 1883/84-es tanévtől az iskola tananyagterve eltért a központi tantervtől. A II. és a III. osztályban magyar, a IV. osztályban pedig világtörténelmet tanítottak. A VKM felé javasolták ennek egységes bevezetését. Ajánlásukat a következőkkel indokolták: *„Sokan nem végzik el a leány polgári iskola 4 osztályát, s a tantestület szerint inkább legyenek a saját történelmükben s a haza alkotmányában otthonosak, mint a reájuk nézve bár hasznos, de kevésbé lényeges világtörténelemben.”*

A hatályos tantervtől eltérve növelték a kézimunka tantárgy tanítására előírt óraszámot is, amit a következőkkel indokoltak: *„Mivel sok tanulónál a jó és szép kézimunka kereseti forrás lesz tanulmányaik után, ezért addig kell több időráfordítás, amíg állami segéllyel fel nem tudunk állítani egy nőipari tanműhelyt.”* Az 1900-ban kelt miniszteri leirat elutasította az iskola javaslatát, és előírta a központi tanterv szigorú betartását.

A községi leány polgári iskola, majd Szent Margit gimnázium épülete 1932-ig, ezt követően városi zeneiskola

A 90-es évek közepére létrejött az iskola önálló tantestülete, és ezzel megvalósult a szakrendszerű oktatás. Az intézetben folyó oktatás színvonala a tárgyi és személyi feltételek javulásával fokozatosan növekedett. A korabeli leírások szerint a községi leány polgári iskola a város közönsége által egyre elismertebb lett. Ezt igazolják a következő statisztikai adatok is: az 1876/77-es tanév és az 1900/01-es tanév között a polgári iskola I. osztályába 1199, a II. osztályába 917, a III. osztályába 761, a IV. osztályába 519, összesen 3396 tanuló iratkozott be.³

A vizsgált időszakban a nevelés célja *etikai* jellegű volt, az erkölcsi feladat megvalósítását *nemzeti* és *történelmi* alapon képzelték el. A Tanterv, és a később kiadott Rendtartás (1885) igyekezett végérvényesen felszámolni a feudalizmus iskoláira jellemző elavult módszereket. A tananyag elrendezésével szoros kapcsolatot létesített az egyes tantárgyak között. Nagyobb szerepet kaptak a természettudományok is.⁴

Az iskola tanári kara az oktatás során bemutatott kísérleteken és a természetben való megfigyelésen kívül 1903-tól az Uránia egyesület vidéki osztálya a városi színházban vetített előadásokat a tananyaghoz, pl. a Tátráról, az Al-Dunáról, Spanyolországról.

Az intézet országos kiállításokon is szerepelt, és nem egyszer szép eredménnyel. 1881-ben pl. a budapesti országos női kiállításon bronzéremet nyertek. Az ezredéves kiállítás anyaga: magyar és német nyelvi, számtani írásbeli gyakorlatok és rajzfüzetek 2-2 példányban (1 kitűnő és egy közepesen jó példán). Bemutatták a tanítandó tantárgyak anyagának havi és tanóra történet lebontását, s az intézet 20 éves történetét felelevenítő tablót. A kiállítás anyagát ezüst-, bronzéremmel és elismerő oklevéllel jutalmazták.

Az iskola tantestületi értekezletein *módszertani, fegyvelmezési és a tanulók előmenetelével* kapcsolatos kérdésekkel foglalkoztak. Itt tárgyalták meg a szülőkkel való kapcsolat kiépítésének szerepét és lehetőségeit. Rendszeresen tartottak szülői értekezleteket, ahol az otthoni jó példamutatást kérték: a *munkaszeretben, az egészség ápolásában, a rendben, a tisztaságban*. A nevelőmunka segítéseként a megjelenő évkönyvek egy-egy cikkében nevelési kérdésekkel foglalkoztak. Pl. Néhány nevelési elv tekintettel a gyermek fejlődésére, Hogyan neveljük leányainkat, A nőnevelés hajdan és most, A testgyakorlásról.

A VÁROSI ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT POLGÁRI LEÁNYISKOLA TAKARÉKPÉNZTÁRA (1880-1905)

Az iskolai takarékpénztárak létesítését a népoktatási intézményekben (az iskola ekkor a polgári iskola népoktatási intézményeinek sorába tartozott), a tanügyi hatóság 1882-ben tette kötelezővé azzal a céllal, hogy a gyermekeket már kiskoruktól fogva takarékoságra szoktassa. Az indokok között megemlítték azt is, hogy *„A takarékpénztár módot nyújt a gyermeknek arra, hogy pénzét jobb célra összegyűjtse. Az apróbb összegek megtakarítása főleg a leányokra nézve fontos, mert a házvezetés helyessége igen sokszor azon fordul meg, hogy a gazdaasszony a kicsiségeket sem tudja elhanyagolható mennyiségnek. Sok kicsi sokra megy, s nincs az a sok, ami pazarlással el ne fogyna.”*

Ezeknek az elgondolásoknak a szellemében az 1880/81-es tanévben hozták létre a Leány Polgári Iskola Ifjúsági Takarékpénztárát. A takarékbba tett pénzek kamatait a betevő nem kapta meg, hanem azokat az intézmény jótékonyági célra ajánlotta fel. 1887. január 20-án a községi iskolaszék úgy döntött, hogy a belvárosi elemi és polgári leányiskolában működő takarékpénztár bevételeit, kamatait további intézkedésig a Say Rudolf-féle alapítvány növelésére használják.

Az 1895. július 27-én hozott iskolaszéki határozat értelmében a takarékpénztár kamatait a „Polgári leányiskolai takarékpénztár ösztöndíj alapítvány” céljaira hasz-

nálták fel. Az iskolai takarékpénztár 25 éves működését követően az 1904/05-ös tanévben megszűnt.

A takarékpénztár pénztárosai Nemessányi Adél, Szombati Teréz, Zolnainé Szladits Ilona, Matskássy Rózsa, Alföldi Lipót tanárok voltak.

A VÁROSI ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT POLGÁRI LEÁNYISKOLA,
MAJD ÁRPÁDHÁZI BOLDOG MARGIT
LEÁNYGIMNÁZIUM SEGÍTŐ EGYESÜLETE (1883-1945)

A községi leánygimnázium Segítő Egyesülete Alaghy Dezső ciszterci főgimnáziumi tanár, a városi iskolák iskolaszéki elnökének kezdeményezésére 1883-ban alakult. Az indulás alaptőkéjét e nemes szándék megvalósítása érdekében 1883-ban a városi színházban rendezett *jótékonysági bangverseny* bevétele biztosította. Ennek 240 forint tiszta bevételét *Göbel János György*, az intézet igazgatója *A polgári leányiskola segélyegyletének alaptőkéje* címmel a városi takarékpénztárban helyezte el, a pénztárkönyvet, illetve annak összegét *Havranek József* polgármesternél helyezte letétbe.

Az alaptőke az 1884. február 18-án megalakult Segítő Egyesület tulajdonába került. Az egyesület a 11057/1884. sz. VKM miniszteri záradékkal jóváhagyott alapszabályának 20.§-a értelmében a rendes és pártoló tagsági díjaknak felét, az alaptőke-díjak egészét az alaptőke gyarapítására kellett fordítani, amíg az alaptőke a 10 ezer forintot nem érte el.

Az egyesület 1910-ben úgy módosította alapszabályának 20.§-át, hogy az összes tagsági díjat, pénzdományokat és egyéb jövedelmeket mindaddig az alaptőkéhez kellett csatolni, amíg az 20 ezer koronára nem emelkedik. E meghatározott értéket az 1915/16-os tanévben érte el az egyesület vagyona, ami akkor 20 987 forint és 48 fillér volt.

Az akkor már felső leányiskola tantestülete 1914 októberében úgy döntött, hogy az egyesület vagyonát 1914. évi 6%-os *magyar királyi adómentes járadékkölcsön* (hadikölcsön) kötvénybe fekteti. A tantestület határozatát a városi tanács nagy örömmel fogadta. A kötvényeket a városi Közigazgatási Letétpénztár kezelte, s a szelvénykamatokat évente az egyesületnek átutalta.

Az intézet segélyegylete az alaptőke mindenkori kamatait az intézet szegény tanulóinak segélyezésére, és az 1918-ban megalakult *Segítőegyesületi Könyvtár* könyvállományának bővítésére, illetve a szegény tanulók iskolai könyvekkel történő ellátására fordította. Ugyanerre a célra fordították 1918-tól a rendes és pártoló tagsági és könyvhasználati díjból évenként befolyt összeget, továbbá a VKM 113240/1920. sz. rendelettel kiadott középiskolai Rendtartás 6.§-a értelmében a beíráskor szedett ún. „*vegyes iskolai díjnak*” egy részét, a magántanulók javítóvizsgáinak díjait, és egyéb pénzbeli adományt.

A fentiek értelmében az intézeti Segítő Egyesület alaptőkéjét nem alapítványi, ha-

nem az egyesületalapító, rendes és pártoló tagsági díjak, továbbá pénzüzetek és magánosok adományai képezték. Az egyesület évente tartott közgyűlésen számolt be munkájáról. Ekkor választotta meg ifjúsági tisztségviselőit. A vezetőtanári feladatok ellátására az iskola igazgatója tett javaslatot.

Az egyesület alapító tagjai voltak: Alaghy Dezső iskolaszéki elnök, *Alföldi Lipót* intézeti tanár, *Beczkoí Szombathy Teréz* intézeti tanár, *Bezóky József* intézeti hitoktató, *Dettrich Zsigmond* földbirtokos, *Deutsch Ignác* kerekedő, *Felmayer István* gyáros, *Felmayer Júlia*, *Göbel János György* intézeti igazgató, *Hauptmann Anna* tanító, *Keresztes Zsigmond*, *Klein József* földbirtokos, *Kovács Lujza*, *Krécsy Károly* intézeti hitoktató, *Matskássy Rózsa* intézeti tanár, *Nemessányi Adolf* intézeti tanár, *Pálffy Károly* ügyvéd, *Podhorszky K. Vendel* intézeti tanár, *dr. Say József* orvos, *Say Rudolf* gyógyszerész, *Sladits Ilona* intézeti tanár, *Számmer Imvréné*, *Szepesi Géza* intézeti tanár, *Vértessy József* ügyvéd, *Wertheim S. Lipót* földbirtokos.

Az egyesületet 1883 és 1945 között nagyobb adományokkal segítették: Göbel János György intézeti igazgató, *Nemessányi Adél*, *Hauptmann Anna*, *Maron István*, *Perényi Gizella*, *dr. Szarka Géza*, *Szepesi Géza* intézeti tanárok, a *Tanári Egyesület*, *Farkas Vilma*, *Farnády Gizella*, *Klein Vilma*, *Lánczos Gizella*, *Vértessy Aranka* az intézet tanulói, *Dolinay Gyula* lapszerkesztő, *Augusztia főhercegasszony*, *Frank Károly* gabonakereskedő, *Pfinn István* és neje, *Marossy Lajos*, *Burg Hermann* kereskedő, *dr. Zavaros Aladár* polgármester, a *Székesfehérvári Takarékpénztár*, a *Fejér Megyei Takarékpénztár*, *Mancz János* uradalmi gazdatiszt.

**A VÁROSI ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT POLGÁRI LEÁNYISKOLA
TANULÓINAK SZÁMA (1876-1905)**

Tanév	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összes	Magántanulók	Tanulók száma összesen
	tanulók száma										
I. POLGÁRI LEÁNYISKOLA 1976-1905											
1876/1877	45	-	-	-	-	-	-	-	45	-	45
1883/1884	40	34	26	15					115	-	115
1890/1891	63	56	40	20	-	-	-	-	179	-	179
1900/1901	58	39	47	34	-	-	-	-	178	-	178
1904/1905	48	44	24	31	-	-	-	-	147	-	147

A SZÉKESFEHÉRVÁRI FERENC JÓZSEF NŐNEVELŐ INTÉZET POLGÁRI LEÁNYISKOLÁJA (1893-1948)

Az 1893/94-es tanévben két első és egy második osztállyal (összesen 83 növendékkal) nyílt meg a *Nőnevelő Intézet Polgári Leányiskolája*.⁵ Ekkor az elemi iskola 5. és 6. osztályát megszüntették, azok a leánytanulók, akik a polgári iskolát nem kívánták elvégezni, a város bármelyik elemi iskolájában folytathatták tanulmányaikat. Az 1895/96-os tanévben az I. osztályába 57, a II. osztályba 38, a III. osztályba 32, a IV. osztályba 18 tanuló iratkozott be. E tanévben kapott első alkalommal *polgári iskolai oklevelet* 18 végzős növendék.

Az intézet polgári iskolájában folyó oktatás az 1868. évi 38. tc. (67.§-79.§), az 1927. évi 12. tc. és a VKM által kiadott Tanterv és Utasítás alapján folyt, azzal a fő céllal, hogy „...*a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséghez jutassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre, vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítse*”. A polgári leányiskolák előtt ezen kívül még az a feladat is állt, hogy „*művelt polgári leányasszonyt*” neveljenek tanulóikból.⁶

A nőnevelő intézet polgári leányiskolája néhány év alatt ismertté lett a városban, sőt megszerezte is. Az 1900/01-es tanévben 157, az 1905/06-os tanévben 167, az 1910/11-es tanévben 240, az 1915/18-as tanévben pedig már 307 polgári iskolai növendéke volt a polgári iskolának. A megnövekedett tanulólétszám miatt az egyes évfolyamokon párhuzamos osztályokat kellett indítani.

1921. szeptember 1-től a polgári iskolára épülő 3 évfolyamos *ipari továbbképző tanfolyammal* indítottak, ami 1923-tól mint *Nőiipariskola* működött.⁷

A már *három iskolatípus* (elemi, polgári iskola, nőipariskola) korszerű oktatására, az *externátus*, az *internátus* és az oktatást ellátó nővérek elhelyezésére a Farkas-féle alapítványi ház már nem volt alkalmas. Szükségessé vált új tantermek és szertárak létesítése, az internátus férőhelyeinek bővítése, egyrészt a *vidéki növendékek*, másrészt a *szervesnők* lakóhelyének biztosítása számára. Új helyiségekre volt szükség.

A gondok enyhítését célozta, hogy az elemi iskola osztályait az 1925/26-os tanévben a római katolikus szemináriumban helyezték el. Az első fejlesztést a káptalan 1926-ban tett azon adománya biztosította, amely a szomszédos *Zuber-féle alapítványi házat* a szatmári irgalmas nővérek rendjének „örökös használatára” átengedte. Az épület átalakításával lehetővé vált az internátus fejlesztése és a tanító nővérek megfelelő elhelyezése.

A további bővítést az intézet a szomszédságában lévő két telek egyikén történő építkezéssel lehetett biztosítani. Az egyikre, a *Zuber-féle* ház telkére *dr. Fábián Gáspár* budapesti műépítésszel el is készítették a beépítési tervet. Az iskola elképzelését gróf *Klebensberg Kuno* vkm-miniszter támogatta. Ő azonban – mivel személyesen is megtekintette az iskola beépítési elképzelését –, az intézet kertjének dél-

nyugati végén lévő *Zsigray-féle* teleket találta alkalmasabbnak az új iskolaépület létesítésére. A 636 négyszögölnyi telek *Pick András* tulajdonát képezte, amit hosszas alkudozás után a 680 millió papírkoronáért a város megvett az intézet által tervezett iskolaépület számára.

1926. április 29-én a VKM kiküldöttei helyszíni bejáráson megegyeztek az újonnan épülő polgári iskola terveiben, amelynek költségei 3-4 milliárd koronát tettek ki, amihez a *minisztérium 4 milliárd koronát* meg is szavazott. Ugyancsak a *dr. Fábián Gáspár* budapesti műépítész tervei alapján létesítendő iskolaépület kivitelezésére pályázat útján *Radó Gábor* és *Süveges* építő vállalkozók, és legnagyobbbrészt székesfehérvári vállalkozók kaptak megbízást.

Az épület alapkövét ünnepélyes ceremónia közepette 1926. november 17-én helyezték el. Az alapkövet beszentelését *dr. Probászka Ottokár* megyéspüspök végezte, amelyen *Magdics István* egyházmegyei főtanfelügyelő és *dr. Viszota Alajos* kanonok segítségével *Klaucz György* nagyprépost, az egyházmegyei kanonokok, a klérus, az intézet tanári kara, ifjúsága, és nagyszámú meghívott vendég vett részt. A kultuszminisztériumot *dr. Fábián Gáspár* képviselte. Az alapkövet elhelyezett okmányokat *dr. Kaposy Endre*, az intézet igazgatója szerkesztette, és azt az elhelyezés előtt felolvasta. Az okmányt a megyéspüspök, a város polgármestere, az igazgató, főnöknő, a tervező, és a vállalkozók írták alá.

Az ünnepélyes alkalomból *dr. Probászka Ottokár* megyés püspök a jelenlévőket köszöntötte, majd a következőket mondta: „Az az ima – úgymond –, amelyet elmondani fogok, igen rövid, de az értelme annál mélyebb. Ezt a mély értelmet meg kell értenünk, át kell éreznünk ebben az ünnepélyes percben. Ez a hely, ahol az új palota állni fog évszázadokon keresztül, lóp és mocsár volt. Ez a mocsár ugyan kapott élővizet a fölséges bodajki tóból, de ez az élővíz ideérve halottá, sőt halálhozóvá vált.

A mocsár azonban fölszikkadt, halálvize kiszáradt, s most itt állunk a telken, hogy palotát építsünk rajta.

Mi akar lenni az új épület? Otthon akar lenni, a szeretet és a béke otthona, vár akar lenni, a vallásosság, erkölcs és hazafiság vára. A mocsár helyén olyan intézményt akarunk emelni, amely nem a halott vizek miazmáitól fertőzött, hanem az élővizekből táplálkozik. Az élővíz azonban nem a mocsárból, hanem a krisztusi hit szikráiból fakad.

Áldás legyen a telken, ezen az épületen, a munkások szorgos kezén, a kiváló építész gyönyörű gondolatán. Áldott legyen ez a ház, amely nem olyan, mint sok más. Ház a kórház is, a fegyház is; de ez a jövő Magyarország vára legyen. Adj a Isten, hogy ti kedves növendékek, anyák és nagyapák lesztek, ettől az áldástól megrendített szívvel örüljete a boldogabb Nagymagyarországnak.”

A hosszú ősz és az enyhe tél lehetővé tette külső munkálatokat is, így 1927. február 5-én megtartották az ún. *bokréta-ünnepet*. Az új iskola átadását az 1927/28-as tanév kezdetére várták.

A *polgári iskola* új épületét 1927. november 5-én avatták fel. A díszes ünnepség délelőtt 10 órakor a szemináriumi templomba tartott misével kezdődött. A korabeli leírások szerint a templom ajtájában a káptalan tagjai, a papság és a papnövénydekék fogadták a vendégeket. Az első autóval jött *gróf Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter és *gróf Széchenyi Viktor* főispán, a második autóval *Zavaros Aladár* polgármester, *Simon Sándor* helyettes polgármester és *dr. Kisteleki Károly* tiszti főügyész. Harangzúgás közepette érkezett meg a *Shvoy Lajos* megyés püspök díszhintója *Potyondy Imre* irodaigazgató és *dr. Büttner Ferenc* kíséretében.⁸

A szentmise után a tanulók egyházi énekeket énekelve a Várkörúton át *körmenetszerűen* vonultak az új iskolaépülethez, majd annak árkados bejárata előtt félkört alkotva várták a vendégek megérkezését. Ezt követően a püspök úr megkezdte a *megáldás szertartását*.

A szertartás befejezése után az új épület tornatermében megkezdődött az iskolaavató ünnepély. A műsort a zárdanővendékek énekkara nyitotta meg, akik *Jámbor Zsigmond* karnagy tanár vezényletével elénekelték a *Hiszekegyet*, majd *Harza Etelka* tanuló magyar ruhában elszavalta *B. Szabó István* ez alkalomra írt versét, amelynek utolsó versszaka a következő:

„Áldott keze műve e most épített hajlék:
A magyar kultúra újabb fellegvára,
Erős sáncai közt magyar leánysereg,
Új Dobó Katicák készülnek csatára,
Tiszta új források, hitben megedzenek,
Ragyogó virágok, kiknek terméseként
A földből nőnek ki vitéz regimentek
Régi vitézséggel, győző izmos karral
S nem bír majd a világ újra a magyarral,
A most rab magyarral!”

Ezt követően *dr. Kapossy Endre*, az intézet igazgatója üdvözölte a vendégeket, külön a minisztert, a püspököt és a polgármestert, és ismertette az építkezés történetét az alapköletételtől a felavatás pillanatáig.

Az igazgató beszéde után *Shvoy Lajos* megyés püspök emelkedett szólásra és többek között a következőket mondta: „*A háborús és forradalmi időszak után, azt hiszem, az egész Európának, kivált Magyarországnak legnagyobb problémája a leánykérdés, a nőnevelés. Mi lesz azokkal a leányokkal, akiket az élet kidobott a régi keretek közül anélkül, hogy a nőnek járó, és a nőt isteni joggal megillető, úgy egyéni, mint társadalmi külön tisztelet a régi formában megmaradt volna?*

Édesanyák, pedagógusok reszketve gondolnak arra, hogy mi lesz a leányaikkal, ha felnőnek? A fiút valahogy védi egész temperamentuma, mert az élet harcaira született, de mi lesz a leányokkal, ha beáll az élet harcaiba egyedül, tá-

masz nélkül. A régi otthon, a régi lovagias tisztelet megfogyatkozott, és az élet a leány elé áll a maga durva, kemény öklével, a maga mit sem tisztelő bétköznapi munkájával. Bizony, aggódom látjuk, hogy a leányok új probléma elé kerültek, és pedig a legnagyobb probléma, az élet problémája elé. Ez azt jelenti, hogy minden komoly pedagógus ma a leánynevelésnek kérdését szívén-lelkén viseli.

Amint, hogy halljuk minduntalan komoly pedagógusoktól, hogy a fiuk nevelését valahogy megoldottuk. A magyar cserkész, a magyar levente állja a maga helyét, elfogadta a magyar történelmi pozícióját, de mi lesz a leányokkal? A mai ünnepnek a jelentőségét, gyönyörű, isteni jelentőségét ez a gondolat adja meg.

A jó Isten áldja meg a miniszter urat, aki a nagy Ottokár püspök kérésére Székesfehérvárnak ezt az intézetet megépíttette, ahol a Szentlélek Isten kegyelme, remélem, megibletti majd az ide járó magyar leányok szívét, hogy saját értékük tudatára ébredjenek, saját fenséges hivatásukat megsejtve – mert hiszen nem értetik, még leányok –, teljes erővel méltók iparkodnak lenni ehhez a fejlődési intézethez. Miután az én tisztem nemcsak az, hogy beszéljek, hanem mint főpásztor áldást, és kegyelmet kérjek ehhez a munkához, a mai szentmisében imádkoztam egész lelkemből, hiszen olyan szép misénk volt ma Szent Imre ünnepén, Szent Imre városában, hogy a jó Isten áldása kísérje a kultuszminiszter önagyméltóságát, ne fáradjon ki alkotó munkájában, ne engedje eltántorítani magát nagyszerű nemzetvédő munkájában, amellyel a jövőnek épített intézményekkel biztosítani akarja a magyar férfiaknak és elsősorban a magyar nőknek a jobb sorsát.

Imádkoztam ennek az intézetnek a vezetőiért, a derék, jó, kedves nővérekért. Azért a csendes, szorgos munkáért, mellyel annyit fáradtak, dolgoztak, hogy úgy rendezzék be az intézetet, hogy a miniszter úr nagyméltóságának öröme teljék benne. De imádkoztam leányok azért is, hogy ide ne csak iskolába járjatok, ne csak játszatok, hanem megértsétek, akik nektek ilyen szép intézetet épített, azok töletek valami nagyot, egész újat várnak. Várjuk töletek az öntudatos, komoly magyar leányt, azt a magyar leányt, aki új utakat vág ezen a ködön új lélekkel, új szellemmel, az ő tiszta szép lelkének fényes szép mosolyával végig megy rajta mint egy új világot hirdető angyal, és segít minket, hogy bízassunk a jövőben, és hittel és bizalommal tudjunk dolgozni a jövőnkért.”

A püspök beszéde után dr. Zavaros Aladár polgármester beszélt a város nevében. Meleg szavakkal köszönte meg Klebelsberg Kunó kultuszminiszter nevelő városának nyújtott áldozatos segítségét, hol szüleinek hamvai nyugszanak, ezzel a pazar intézettel megajándékozta.

Ezután Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter emelkedett szólásra. „Méltóságos püspök úr, kedves gyermekeim! – kezdte a miniszter. Mikor én diákkoromban itt éltem, volt egy templom, amely ritkán nyitotta meg kapuit. Ma őszinte örömmel töltött el, hogy mi – kedves gyermekeim –, ebben a szép Mária-templomban összegyülekeztünk, és régi magyar szokás szerint az Isten áldást

kértük erre az intézményre, amelyet hivatalosan ma adtuk át rendeltetésének. Ha ti abba a templomba bementek, látni fogtok gyönyörű freskókat, gyönyörű falfestményeket, köztük a 18. század nagy mesterének, Maulpertschnek műveit. Láttok ott művészi falfaragványokat is, de ne az ragadja meg figyelmeteket, hanem vessétek ártatlan tekinteteket a kármelbegyi Máriának régi képére, amely ott van a főoltár fölött. Látni fogjátok ebben a templomban Szent Teréznek, Istenes Jánosnak, a karmeliták szentjeinek képeit és szobrait. Lássátok: valaha ott karmeliták működtek, akiket aztán II. József, aki a magyarokat és a karmelitákat egyáltalán gyűlölte, megszüntetett és destruált. És hosszú ideig kellett várakozni más, áldást hozó rendeknek is, amíg visszaállították őket. Megkezdték újra működésüket Magyarországon is a bencések, a ciszterciek, a premonstreiek, akik a férfiség közt a katolikus szellemet és a nemzeti érzést ápolják olyan nyira, hogy mi, magyarok, büszkén elmondhatjuk, kevés nemzet rendelkezik a baza nagy eszményei és az istenfélelmet olyan nagy mértékben megtestesítő tanító rendek felett mint mi.

És amikor látjuk ezeknek az áldást hozó működését, amely beleszívódik a nemzetbe, le kell szögezniünk azt is, hogy e nagy rendek mellett szerényen, csendesen, de annál nagyobb sikerrel működtek apácarendek is. Nekem, aki áttekintem az egész magyar közoktatás ügyét, kötelességem megemlíteni, hogy mi a nagy férfitrendekkel erkölcsileg egyenértékű organizációt bírnak az apácarendekben.

Kedves tartományi főnöknő, aki ma egyelőre még idegen földön él, eljött a magyar leányainak ünnepére, hogy lássa: Magyarország méltányolja a becsületes munkát, amelyet a magyar apácák az iskolákban végeznek.

Iskolákban, intézményekben dolgoznak, s nekünk magyaroknak semmire sincs nagyobb szükségünk, mint intézményekre, mert ezek segítséget, vigasztalást hoznak azoknak, akiknek ilyen intézményekre szükségük van.

A 19. és a 20. század elején olyan individuális korszak volt, amelyben az egyén erősnek képezte magát. Az egyén pedig addig erős, amíg a jó Isten meg nem próbálja. Olyan gyengék vagyunk, még az első sorscsapásban is, sőt még a mindennapi élet forgatagában is egyenkint, egyéneként. A munkába menő házaspár kénytelen becsukni kisgyermekét, ha nincs óvodánk, amelyek a gyermekeket befogadják. Szükség van az árvaházakra, ha elhalnak a szülők, szükség van az iskolákra. Mert ki bírná a házi-tanítás költségeit.

Azt szeretném hirdetni, hogy bárhol járunk, létesítünk intézményeket, olyanokat, amelyek a legelső rendű szükségletek kielégítését vannak hivatva biztosítani, mert különben a nemzet elszegényedésének jelen éveibe kétségbeesés válik úrrá.

Segíteni kell intézmények alapítása és fenntartása révén azokat, akik nehez helyzetben vannak. Az ország rekonstrukciós munkájában éppen azokra az intézményekre és pedig a vallásos szellemben vezetett intézményekre van szükség.

Nagy volt – nem lehet tagadni –, a kiegyezéstől 1918-ig tartó építőmunka, de azután 1918-ban és 19-ben láttuk, hogy magas volt a felépítmény, valabogy gyengék voltak az alapok. Repedések, beszakadások mutatkoztak, és ha ezeknek az okát keressük, nem találjuk másban, minthogy nem fektettek elég gondot a kiegyezés korában a valláserkölcsi alapra.

Mi történelmi nemzet vagyunk, okulnunk kell a történelemből, és vissza kell térni arra az útra, amelyen őseink 900 éven keresztül tapostak, a nemzet és a vallásos gondolat összekapcsolásának útján.

Vagy két héttel ezelőtt a méltóságos püspök úrral voltunk a budakeszi zárda és iskola felavatásán, és délután nemcsak őméltósága áldotta meg a pestbidegkúti állami iskolát. Hogy így az egyház és az állam emberei együtt működtek a zárda és az iskola felavatásán, mit jelent, mit szimbolizál ez a körülmény? Azt, hogy a konzervatív férfiak, akik a magyar nemzet sorsát ma intézik, a maguk elgondolásában úgy látják, hogy az állam és a történelmi egyházak egységes, de különböző szervezeti formák, és egy nagy célra, a nemzeti feltámadásra kell törekedniük, akár egyházi, akár felekezeti, akár állami iskola, egyenlő politika, a nemzeti tartalom, a nemzeti gondolat töltse be.

És hol találhatóznak ezek az eszmék termékenyebb talajra, mind itt, Székesfehérvárott, ahol Szent István élt és működött, aki egyszerre építette meg a magyar államot, s a magyar katolikus egyházat.

Ma iskolát avatunk. Iskolát, amelyet nagy szeretet hozott létre. Sobasem fogom elfelejteni, hogy amikor – vagy másfél évvel ezelőtt –, ezt az intézetet meglátogattam, akkor Ön kedves főnöknő megmutatta nekem az iskolát, bejártuk a szobákat, s azok tiszták voltak, ragyogók olyanok, mint egy jól vezetett apácaintézmény. De valabogy szomorúságot olvastam ki a maga szeméből és azt mondta: Csak jóakarattal a falakat szélesebbre tolni, telkeket nagyobbá tenni itt nem lehet.

És mégis! A maga imádsága, a jóakarata, becsületes, katolikus magyar lelkéből fakadt kérése széttolta a falakat.

Másfél évvel ezelőtt Franciaországban betöltötte a közszolgálatában a hatvanadik évet egy apáca, és amikor ezt a jubileumot nem ő, hanem az állami tényezők megülették, akkor Párizs helyőrségének parancsnoka hat ezredet vezetett a jubiláns elé, s azok meghajtották előtte a nemzet háromszínű lobogóját. Így hozták kifejezésre a szerény és alázatos szerzetes munka előtt a modern Franciaország megbecsülését.

Súlyt helyezek arra, hogy ebben az országban mindig megbecsültsék a becsületes munka. Ennek az iskolának a felavatási ünnepén meghajtom Ön előtt a magyar közművelődés lobogóját.

Kedves leányaim! Mi elvégeztük a munkát, most rajtatok a sor. Ti ezt csak azazal az eggyel hálálhatjátok meg, hogy a hazának, az egyháznak istenfélő gyermekei lesztek, s jól tanultok s majdan a hazának olyan újabb nemzedéket nevel-

tek, amely a békében a hazáért dolgozni, a háborúban – ha kell –, mint az apák és nagyapák, megbalni tud. Ez a szellem töltse be e házat, amelyre az Isten áldását kérem.”⁹

Ezután a leányok énekkara egy üdvözlő dalt énekelt el. A katonazenekar Gruber *Te Deum*-át intonálta, és a növendékek *Thurzó Gerő* tanár által koreografált és betanított művészi mozdulatokkal kísérték a villanyfényből alkotott kereszt alatt a csodálatos zenét. Mozdulatukban megjelenik az „*ábitat, az imádság, a bánat, a remény, a szeretet, majd befejezésül megnyugvás következik a kereszt tövében*”. Az ünnepség a Himnusz hangjaival ért véget.

Az új iskolaépület átadásakor, az 1927/28-as tanévében, 750 tanuló kezdte meg tanulmányait az intézet iskoláiban. 324 nappali és 44 magántanuló polgári iskolai növendék iratkozott be. Az I.-III. évfolyamokon párhuzamos osztályokat szerveztek. 60 tanuló részesült internátusi ellátásban. A végzős IV. osztály tanulóinak száma nagyon magas, 66 fő volt. A tanév végén 30 jó, 23 elégséges rendű növendék kapott polgári iskolai oklevelet. Javítóvizsgálatot tehetett 2 tanuló.

A 357 polgári iskolai tanuló a *szülők lakbely* szerint: helyben 245, Fejér megye községekben 69, Csonka-Magyarország más megyéiből 41, román uralom alatt lévő elszakított területről való 1, osztrák uralom alatt lévő elszakított területről 1 növendék.

Vallás szerint: római katolikus 321, görög katolikus 1, görög keleti 1, református 28, evangélikus volt 6.

A szülők foglalkozása, társadalmi állás szerint: Nagybirtokos nagybérelő 1; Középbirtokos és bérelő 3; Kisbirtokos kisbérelő 25; Kisbirtokos-napszámos (kisbérelő-napszámos) 3; Egyéb őstermelő (feles, majoros, kertész, halász) 2; Gazdasági tisztviselő 5; Egyéb gazdasági segédszemély (gazdasági cseléd) 2; Földművelési munkás, napszámos 7; Kisiparos, bánya-kisvállalkozó 86; Ipari v. bányászati tisztviselő 1, egyéb ipari vagy bányászati segédszemély 7; Ipari v. bányászati napszámos 3; Kiskereskedő, közlekedési kisvállalkozó 16; Kereskedelmi v. közlekedési (vasút, posta tisztviselő) 34; Egyéb kereskedő v. közlekedési segédszemély (altiszt, segéd, szolgál) 56; Kereskedelemben és közlekedésnél munkás napszámos 6; Köztisztviselő és közhivatalban alkalmazott, díjnok 15; Pap, tanár, tanító 10; Másféle értelmiségi és ilyeneknél alkalmazott segéd, írnok 19; Közhivatali alkalmazott, altiszt v. szolgál 10; Katonatiszt, csendőrtiszt 14; Nyugdíjas tisztviselő 11; Nyugdíjas altiszt, szolgál, munkás 8; Magánzó v. eltartásos 12; Árvaházi, szeretetházi tanuló 1.

Az iskola régi épülete

A Ferenc József Nőnevelő Intézet új épülete az 1930-as évek elején

Ugyanebben a tanévben a *polgári leányiskola és a női ipariskola közös tantesztületének* tagjai voltak:

- *Dr. Kapossy Endre* igazgató, középiskolai tanár, végezte az igazgatói teendőket, tanította a gyorsírást. Működési éve 38, az intézetnél 9 év.

- *Stupiczky M. Raineria* irg. nővér, intézeti főnöknő, igazgató helyettes, okl. polg. isk. tanár; tanította a mennyiségtant a polg. III.b osztályban és könyvvitelt a női ipariskola I., II., III., évfolyamában heti 5 órában. Működési éve 31, az intézetnél 9 év.
- *Auerbach Margit* világi, okl. polg. isk. kézimunkatanár, női szabó, művezető, tanította a felsőruha szabás-varrást és a műhímzést a női ipariskola III. osztályában heti 26 órában. Működik az intézetnél 6 éve.
- *Berveiler Ilona* világi, művezető, tanította a felsőruhavarrást és szakrajzolvast a női ipariskola II. osztályában heti 18 órában. Működik az intézetnél 2 éve.
- *Borsodi M. Erzsébet* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár; a VI. osztály főnöke, a természettudományi szertár őre, tanította a mennyiségtant a II. b, IV. a természetrajzot a II.b, vegytant III.a, III.b, fizika és egészségtan a IV. osztályban heti 19 órában. Működési éve 35, az intézetnél 6.
- *Goricsky M. Salvatoris* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár; a polgári II.b és a női ipariskola II. osztályának főnöke, az Önképzőkör vezetője a női ipariskolában, ünnepségek rendezője, a tanári könyvtár őre; tanította a magyart a polgári II.b, III.a, a női ipariskola I., II., III. osztályában, írást a II.b osztályban, történelmet a polgári III.a és a női ipariskola II., III., osztályában heti 18 órában. Működési éve 23, az intézetnél 4.
- *Gosztöny Mária* világi, okl. polg. isk. tanár; tanította a német nyelvet az I.b és II.a osztályban, számtant a II.a osztályban, éneket az I.a, I.b, II.a, II.b osztályban heti 4 órában. Működik az intézetnél 6 éve.
- *Jámbor Zsigmond* világi, óraadó, okl. zene és énektanár, a városi zeneiskola h. igazgatója, tanította az iskolai éneket, karéneket a polgári iskola III.a, III.b és IV. osztályában heti 4 órában. Működik az intézetnél 6 éve.
- *Nagy M. Agréda* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár, az internátus vezetője, a III. osztály főnöke; tanította a magyart a III.b és IV. osztályban, történelmet és kézimunkát a III.b osztályban, számtant az I.b osztályban, természetrajzot az I.a osztályban. Működési éve 17, az intézetnél 9.
- *Németh M. Stilla* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár, az I. b osztály főnöke, a magántanulók ügykezelője, a Szívgárda vezetője a polgári I., II. osztályban, tanította a magyart, természetrajzot az I.b, III.a és III.b osztályban, háztartástant a IV. osztályban heti 19 órában. Működési éve 23, az intézetnél 4.
- *Osvald M. Aquina* irg. nővér, okl. rajz és kézimunka tanárnő, a polgári iskolai kézimunka és rajzszerár őre; tanította a rajzolást az I.a, II., III.a és III.b és IV. osztályban, kézimunkát az I.b, II.b és III.a osztályban, IV. osztályban heti 24 órában. Működési éve 18, az intézetnél 4.
- *Pischl M. Sigisberta* irg. nővér, okl. munkamesternő, a női ipariskola fehérvárosi osztályának főnöke, a nőipariskolai kézimunka és rajzszerár őre; tanította a fehérnemű szabás-varrást, a fehér hímzést, szak-és díszítőrajzot, az I., II., fehérvárosi osztályban, heti 26 órában. Működési éve 35, az intézetnél 7.

- *Rasztovich M. Aquila* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár, a polgári iskola III. a és a női ipariskola III. osztályának főnöke, az Ifj. Vöröskereszt Egyesület tanárelnöke, tanította a német nyelvet a polg. II.b, III.a osztályban, a számtan-mértant a III.a osztályban, anyag és stílusismeretet a női ipariskola I., II., III., és egészség-tant a II. osztályban; kézimunkát az Ifj. Vöröskereszt Egyesület foglalkozásain heti 17 órában. Működési éve 25, az intézetnél 6.
- *Scholtz János* intézeti hitoktató, a Tanítók Háza Fiúnevelő Intézet igazgatója, a Mária Kongregáció prézese, tanította a hittant a polgári és a női ipariskola összes osztályaiban, heti 17 órában. Működési éve 13, az intézetnél 5.
- *Skorka M. Klára* irg. nővér, ipariskolai tanítónő, tanította a díszítőrajzot és a díszítő-hímzést a női ipariskola II. osztályában heti 8 órában. Működési éve 1 év.
- *Thurzó Gerő* városi tisztviselő, okl. torna és tánc tanár, tanította a tornát a polgári és a női ipariskola összes osztályaiban.
- *Zambelli M. Bernadette* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár, az I.a osztályfőnöke, tanárértekezleti jegyző, a Szívárdá vezetője a polg. III. és IV. osztályban; tanította a német nyelvet I.a, III.b és IV. osztályban, a földrajzot, mennyiség-tant, kézimunkát, szénírást az I.a osztályban heti 19 órában. Működési éve 21, az intézetnél 7.
- *Zsamba M. Doloris* irg. nővér, okl. polg. isk. tanár, az II. a osztályfőnöke, a földrajzi szertár és az ifjúsági könyvtár óra, az Önképzőkör vezetője a polgári iskolában; tanította a magyar nyelvet az I.a, II.a osztályban, történelmet a IV. osztályban heti 20 órában. Működési éve 23, az intézetnél 4.¹⁰

Az intézet polgári iskolai tanulóinak száma az 1930/31-es tanévben 409 fő volt, majd tovább emelkedett. Az 1935/36-os tanévet már 429 nappali és 9 polgári iskolai magántanuló kezdte meg. Mind a négy évfolyamon párhuzamos osztályokat szerveztek. A tanév végén 99 növendék kapott polgári iskolai oklevelet.

A 426 polgári iskolai tanuló a *szülők lakbely* szerint: helyben 332; Fejér megye községeiben 66; Más törvényhatóságú városban és vármegyében: Budapest 4, Szeged 1, Csongrád vármegye 1, Győr vármegye 2, Komárom vármegye 2, Pest vármegye 2, Somogy vármegye 4, Tolna vármegye 1, Veszprém vármegye 10; Román uralom alatt lévő elszakított területről való 1. (Az iskola székhelyét vonattal és busszal elérhető bejáró tanulók száma meghaladta a 31 főt.)

Vallás szerint: római katolikus 381, görög katolikus 3, görög keleti 1, református 39, evangélikus 2 volt.

A szülők foglalkozása, társadalmi állás szerint: Középbirtokos és középbérlő 5; Kisbirtokos 19; Kisbirtokos-napszámos 4; Egyéb őstermelő 10; Gazdasági tisztviselő 7; Egyéb gazdasági segédszemély 5; Kisiparos 71; Ipari, bányászati tisztviselő 3; Egyéb ipari segédszemély 9; Kiskereskedő 27; Kereskedelmi tisztviselő 2; Egyéb kereskedelmi segédszemély 5; Közlekedési kisvállalkozó 1; Közlekedési tisztviselő 12; Egyéb közlekedési segédszemély 93; Köztisztviselő 21; Pap, tanár, tanító 7; Másféle értelmiségi 18; Közhivatalban alkalmazott altiszt 17; Katonatiszt, csendőrtiszt 7;

Katonaaltiszt, csendőraltiszt 43; Nyugdíjas köztisztviselő 5; Egyéb nyugdíjas tisztviselő 6; Nyugdíjas altiszt 12; Tőkés háztulajdonos 1; Házi cseléd 1; Ismeretlen foglalkozású 5.

1938 szeptemberétől a Nőnevelő Intézet 73. éven át működő szervezeti formáját megváltoztatták, az iskolák élére önálló *pedagógiai vezetőt* neveztek ki. A Polgári Iskola igazgatói teendőit *Borz M. Lerina* irgalmas nővér, okleveles polgári iskolai tanár látta el.

Ugyanekkor a polgári leányiskolai tantestületének tagjai iskolai végzettségük és iskolai feladatkörük szerint:

- *Bolgárfalvi M. Alerina* irgalmas nővér, nyelv és történettudományi szakcsoportból okleveles polgári iskolai tanár, az Intézeti színi előadások rendezője;
- *Bárdossy Mária* világi okleveles testnevelés tanár, a tornaszertár őre, a nőipariskolában és a tanítóképzőben is testnevelést tanított,
- *Borsody M. Erzsébet* irgalmas nővér mennyiségügyi és természettudományi szakcsoportból okleveles polgári iskolai tanár, a természettudományi szertár őre,
- *Faludi M. Adorjána* irgalmas nővér, nyelv és történettudományi szakcsoportból okleveles polgári iskolai tanár, a IV.a osztályfőnöke;
- *Gábrriel M. Georgia* irgalmas nővér nyelv és történettudományi szakcsoportból okleveles polgári iskolai tanár, a IV.b. osztályfőnöke; a tanári könyvtár őre, internátusi felügyelő;
- *Gonda M. Hildegard* irgalmas nővér, okleveles ipariskolai rajz és kézimunka tanár; a III.a. osztályfőnöke, tanított a nőipariskolában is;
- *Karcsay Erzsébet* világi gazdasági szaktanár, óraadó, földrajzot, természetrajzot, háztartástant tanított, internátusi felügyelő;
- *Kézdi Elza* világi óraadó, Szeged-városi zeneiskolai végzettséggel és az Országos Magyar Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 3 akadémiajával rendelkezik, karének karnagya, tanít az intézet tanítónőképzőjében;
- *Kisberk Imre* r. kat. hitoktató, a Leányifjúsági Szent Borbála Mária Kongregáció prézese, a Katolikus Legényegylet házi elnöke;
- Továbbra is megmaradt az intézeten belüli *nevelési-oktatási, tantestületi* (nevelők közös alkalmazása, ifjúsági egyesületek együttműködése, közös ünnepek és egyéb iskolai rendezvények stb.) és *gazdasági együttműködés*.

A polgári iskolának fennállása 50. évfordulóján, 1943-ban, 587 tanulója volt.

A polgári iskola épülete az 1944-1945. évi bombázások és a harcok idején 70%-ban károsodott, felszerelése jórészt elpusztult. A 15 tanterem közül 8-at tudtak 1945 tavaszán tanításra alkalmassá tenni. 1947-ben a polgári iskolák megszűnését követően önálló általános iskola lett.¹¹

Az intézet polgári iskolája és az általános iskolájának felső tagozatának (ismert) nevelőtestülete (1945-1948): Auerbach Margit világi polgári iskolai tanár, *Bunvil M. Bonfilia* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Csepela M. Layora* szer-

zetes nővér, polgári iskolai tanár, *Csonka M. Avellin* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Horváth József* önálló római katolikus hitoktató, *Horváth M. Viktória* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Dugovits M. Agatha* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Kassai József* önálló római katolikus hitoktató, *Kisberk Gizella* óraadó, világi középiskolai tanár, *Korány M. Kosztbala* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Kovács M. Joalola* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Nagy Lajosné Kiraldy Mária* világi polgári iskolai tanár, *Schermann Edéné Kovács Irma* óraadó, világi középiskolai tanár, *Szilvásy M. Eleonóra* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Takács M. Laura* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Urbán M. Violetta* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár, *Wundele M. Severia* szerzetes nővér, polgári iskolai tanár.

A SZÉKESFEHÉRVÁRI FERENC JÓZSEF NÖNEVELŐ INTÉZET
POLGÁRI ISKOLÁJÁNAK TANULÓLÉTSZÁMA (1920-1948)

Tanév	Osztályozott nappali tanulók					Osztályozott magán tanulók					Tanuló szám
	I. a I. b	II. a II. b	III. a III. b	IV. a IV. b	Össze- sen	I.	II.	III.	IV.	Össze- sen	
1920/1921	92	74	64	69	299	20	19	23	17	78	377
1921/1922	103	91	64	60	318	24	28	18	17	87	405
1922/1923	56	96	75	58	285	38	22	27	23	110	395
1923/1924	57	57	86	75	275	43	29	24	22	118	393
1924/1925	76	65	58	91	290	53	39	20	22	134	424
1925/1926	94	72	61	56	283	27	27	23	17	84	367
1926/1927	81	88	64	54	287	13	13	13	17	56	343
1927/1928	81	81	85	66	313	8	13	8	15	44	357
1928/1929	59	73	71	85	288	11	12	2	11	36	324
1929/1930	80	63	65	71	279	2	4	-	7	13	392
1930/1931	116	79	67	65	327	13	2	4	8	27	354
1931/1932	138	106	68	64	376	17	10	3	3	33	409
1932/1933	131	128	81	63	403	4	11	6	4	25	428
1933/1934	110	128	113	81	432	6	8	4	6	24	456
1934/1935	109	107	104	107	427	6	11	4	2	23	450
1935/1936	96	119	103	100	418	1	4	3	-	8	426
1936/1937	122	96	114	107	439	6	2	7	1	16	455
1937/1938	108	129	93	106	436	11	5	4	3	20	456
1938/1939	120	124	128	96	468	5	5	3	3	17	485
1939/1940	118	122	124	121	485	5	7	5	6	23	508
1940/1941	141	117	122	121	501	11	7	9	10	37	538
1941/1942	141	141	118	124	524	21	23	13	10	67	591
1942/1943	147	152	143	123	565	31	27	46	27	131	696
1943/1944	114	153	151	151	569	85	42	57	43	227	796
1944/1945	111	142	139	131	523	71	39	41	39	190	713
1945/1946	-	91	104	121	316	-	20	40	32	92	408
1946/1947	-	-	89	91	180	-	-	30	21	51	231
1947/1948	-	-	-	87	87	-	-	-	29	29	116

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI POLGÁRI FIÚISKOLA (1920-1948)

A polgárosodó Székesfehérvár lakossága az 1910-es évektől szorgalmazta egy fiú polgári iskola létesítését. Az egyre fokozódó társadalmi igénynek engedve a VKM és a város között egyetértő megállapodás született. Egyben kinyilvánították azt a közös szándékukat is, hogy 1925. szeptember 1-ig az iskola részére új épületet emelnek.

A *Székesfehérvári Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola* 1920. szeptember 20-án nyílt meg. „Az új oktatási intézmény akkor kezdte hirdetni a nemzeti élni akarást, amikor Trianonban baláltra ítélték a magyart”- írja *Baltai János* igazgató az iskola fennállása 20. évében.

Az iskola két első és egy második évfolyamának tanulóit ideiglenesen (136 fő) a Vörösmarty Színházban kialakított tantermekben helyezték el. A II. osztály tanulói a móri polgári iskolából áthelyezett tanulók voltak. A beiskolázott tanulók közül 124 fő volt a helybeli, 6 fő megyei lakosú, 3 fő pedig más megyéből érkezett. Ugyanekkor megszervezték az I-IV. osztályos *magántanulókat* (113 fő) oktatását is.

Az intézmény vezetésével ideiglenesen *Dudás József* tanárt bízták meg. Tanári feladatot láttak el: *Halápi János*, *Hints Sándor*, *Szekeres Sándor*, *Récsei Etelka*. A hitoktatást *Bakos József* református, *Gánecs János* evangélikus, *Húsvét József* római katolikus lelkész, és *Steiner Jakab* helyettes rabbi tartották.

1921. szeptember 1-jével az iskola élére *Baltay János* igazgató került. Ugyanekkor költözött az iskola a *Mirth-féle csendőrlaktanya* öreg épületébe. Az iskola működésének e második tanévében a nappali tagozatos tanulók száma 312-re, a tanulócsoporthoz pedig hatra emelkedett, és 94 magántanuló iratkozott be. A megnövekedett tanulólétszám szükségessé tette új tanárok: *Dragovics József*, *Falvai Géza*, *Jakab Margit Ilona*, *Lendvainé Kálmán Etelka*, *Héj Ilona* kinevezését.

Az iskolában az 1918 áprilisában kiadott *négyosztályos polgári iskola* új tanterve szerint folyt az oktatás.

A tantervi utasítás alapján a *magyar nyelv* témaköreit irodalmi *olvasmányok*, és már az I. osztálytól bevezetett *fogalmazási gyakorlat* adta. A *német nyelvi* tantervi anyag feldolgozásakor elsőbbséget kaptak a *beszédgyakorlat*, a *szókincs gyarapítása* és a *gazdasági élet* köreit tartalmazó olvasmányok. A *történelem* tantárgy ismeretanyag a *magyar históriához* kapcsolta a *világtörténeti* eseményeket. A *szám-tan-mértan* tantárgynál a III. osztályban kezdődtek az *algebrai* ismeretek. A IV. osztály témakörei a *gyökvonás* és az *elsőfokú egyenletek* ismereteinek elsajátításával zárultak.

Az új tanterv a *földrajz* oktatásában számtalan újat vezetett be: a III. osztályban a *tengerek földrajzát*, a IV. osztályban a *térképolvasást* és a *statisztikát* gyakorolták. A *természettudományi*, *természettani* és *vegytani* ismeretanyag feldolgozásánál szintén a gyakorlati megoldásokra törekedtek. Új tantárgyként szerepelt a *közgazdaságtan*.

Új elvekre épült a rajz tanítása is. E tárgyon belül tanították az *ábrázoló geometria* elemeit. A rajzoktatás gyakorlati jellegét a *szerkesztő* és *tervező rajz* biztosította.

Az 1918-ban kiadott polgáriskolai oktatás óraterve

Tantárgy	Osztály				Összesen
	I.	II.	III.	IV.	
Hittan	2	2	2	2	8
Magyar nyelv	5	4	4	3	16
Német nyelv	3	3	3	3	12
Történelem	-	2	3	3	8
Földrajz	3	2	3	2	10
Számтан-mértan	4	4	4	2	14
Könyvvitel	-	-	-	1	1
Növénytan és állattan	3	3	-	-	6
Ásványtan és vegytan	-	-	-	3	3
Természettan	-	-	3	-	3
Élet- és egészségтан	-	-	-	2	2
Közgazdasági és jogi ismeretek	-	-	-	2	2
Mezőgazdasági és ipari ismeretek	1	1	1	1	4
Ének	1	1	1	1	4
Rajz	3	3	3	2	11
Testnevelés	3	3	2	2	10
Kézimunka	2	2	1	1	6
Osztályok heti óraszám	30	30	30	30	120

A közölt tantervi óraszám által jelzett *túlterhelés veszélyét a gyakorlati tárgyak* (mezőgazdasági és ipari gyakorlat, kézimunka), a *készségtárgyak* (ének, rajz) és a *testnevelés* csökkentette, vagyis a *tananyag zsúfoltsága* csak látszólagos volt.

A '20-as években, a népiskolai oktatáshoz hasonlóan – csak magasabb szinten – a Klebelsberg által vezetett oktatáspolitikát a „*a gyakorlatias jelleg*” további erősítését kívánta érvényre juttatni a polgári iskolák tananyagában. A kultuszminiszter minden ötezer fős községben *polgári iskolát* kívánt létesíteni, azért, hogy a műveltségnek ne csak kimagasló „*gócai*”, hanem helyi „*kulturái*” is legyenek.

Az új igazgató az iskola 1921/22-es tanévi Értesítőjében az itt folyó munkáról a következőket írta: „*A tanári testület tanító és nevelő munkáját a polgári iskola célja szabta meg. Kimerítőbben a gyakorlati élet követelményeit, az erős nemzeti érzés megbonosítását, s a szív nemesítését vetettük iskolai törekvéseink mérlegére. Ápoltuk a vallásosságot, melyet nem tartottuk a bitoktatók kizárólagos tisztének, hanem magunk is következetesen rajta voltunk, hogy a bitoktatóinkat a vallásos érzés megerősítésére irányított ötvös munkájában segítsük.*”

Az 1922/23-as tanévben már 410 nappali és 231 magántanulója (összesen: 641) volt az iskolának. Ez egyben működésének legmagasabb tanulólétszáma, és e tanévben elsőként 32 fiatal fejezte be tanulmányait. Az egyre növekvő tanulólétszám mi-

att a délutáni órákban a Vizivárosi, az Öreg utcai elemi iskola és az Ipariskola tantermeiben is tanítottak.¹²

Az intézet 1927-ben kapta meg a várostól a már részben használt csendőrlaktanya keleti épületrészét is, ahol 2 újabb tantermet, tanári szobát és 2 szertárat alakítottak ki. Ekkor az oktatás 6 tanteremben 15 fős állandó tantestület közreműködésével folyt. *„Ezzel, bár még mindig szerény keretek között tanítottunk, de lehetővé vált a tanári és tanulói közösségek kialakítása és megszilárdítása”* - írja az iskola igazgatója.

A korabeli dokumentumok azt mutatják, hogy fokozatosan emelkedett az oktatás színvonala. Rövid idő alatt megalkották az iskola Rendtartásának Szabályzatát. Növekedett a különböző tantárgyak oktatását segítő szemléltető és bemutató eszköz-állomány. Az 1922/23-as tanévtől bevezették a gyorsírás szabadon választható oktatását. Folyamatosan kialakultak a tanórán kívüli nevelés-oktatás különböző formái: Ifjúsági Önképzőkör (1921), Szívgyárda (1921), Vöröskereszt Ifjúkör (1922), 200. Sz. Szent László Cserkészcsapat (1922), 134. Sz. II. Rákóczi Ferenc Sportkör (1925), Ifjúsági Énekkar (1925).

Már az első tanévtől kiemelt feladatnak tartották a szülői házzal való kapcsolat megteremtésének formáit: a tanulók otthoni meglátogatását és a szülői értekezleteket. *„A szülői értekezleteket azon kérdések megvilágítására és tisztázására fordítottuk – olvasható az igazgatói beszámolókból –, amelyek helyben a legnagyobb akadályai eredményes munkánknak,”* A neveléssel összefüggő kérdésekről előadásokat tartottak, például: Mi módon fokozhatjuk a tanulók magaviseletének megjavítására vonatkozó eljárásokat; A hazaszeretetre irányultság kialakítása a családban; A rajz és kézimunka gyakorlati értéke és a családi házból való felhasználása, vagy a városi tisztiorvos bevonásával a Gyermekbetegségekről stb.

Az 1927. évi 12. törvény, amely módosította a magyar közoktatás rendszerét, a polgári iskolát véglegesen a négyosztályos iskolatípusok közé sorolta. Az elemi népiskola alsó négy osztályára épülő intézmény feladatául szabta, hogy *„... a tanulót valóságos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséghez jutassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre, vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítse”*. A polgári leányiskolák előtt ezeken kívül még az a feladat is állt, hogy: *„művelt polgári leányasszonyt”* neveljenek tanulóikból. Ugyanebben az évben megjelent a *Tanterv és utasítás a polgári iskolák számára* című tanügyi dokumentum is.

A '20-as évek közepétől jelentkező gazdasági világválság miatt úgy látszott, hogy az előzőekben jelzett 1920-as megállapodásban rögzített új polgári iskola nem épül fel. Azonban a város és VKM, élén *Gróf Klebelsberg Kunó*, Székesfehérvár szülőltetének akarata és anyagi támogatása lehetővé tette a régóta várt új iskola létesítését.

Orth Ambrus budapesti műépítész 1928-ban kapott megbízást az új intézmény tervdokumentációjának elkészítésére. Gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára a minisztertanács 1930. október 9-én tartott ülésén úgy-

mond, „a munkanélküliség enyhítése érdekében” az új állami iskola felépítéséhez 400 ezer pengőt szavazott meg. A város vállalta az építési költség 30%-át, és a Horthy Miklós tér délkeleti oldalán biztosította az építkezéshez szükséges területet, majd 1932-ben a Rózsáskert mellett és a Szép-dűlőben mezőgazdasági gyakorlókerteret alakítottak ki.

A munkálatok kezdetét jelentő alapkövet 1931. június 22-én helyezték el. Az épület 1932 tavaszán került tető alá. *„Csupán a berendezés ügye aggaszt még. Székesfehérvár szabad királyi város ugyanis, amely ennek a kötelezettségére van utalva, kétségbeejtő anyagi helyzete miatt mostanában gondolni sem tud ez irányú igényeinek kielégítésre, s így alighanem a meglévő rozszant és selejtezésre megérett bútorainkat leszünk kénytelenek átvinni magunkkal az új helyiségekbe.”* – olvasható az iskola 1931/32-es évkönyvében.

Ugyanebben az évben a tanártestület és a város közös kérelmére a VKM 1932. február 11-én kelt 640-05157/1931. számú rendeletével engedélyt adott arra, hogy a felépülendő intézmény felvegye a néhai Gróf Klebelsberg Kunó nevét.

A új épület *átadó és névadó* ünnepélyét (az ugyanekkor emelt leánygimnázium épületével közösen) 1932. november 19-én 11 órakor a Szent István-teremben tartották. Az ünnepségen a megye és város vezetőinek, a helyi iskolák, a szülők és tanulók küldöttei kíséretében részt vett és beszédet mondott *Hóman Bálint* kultuszminiszter is.¹³

Az Állami Polgári Főiskola első épülete (A Mirth-féle csendőrlaktanya)

Az új létesítmény főbb adatai: tantermek száma: 11 (átlagosan 58 négyzetmétere-
sek). Egyéb helyiségek: előcsarnok a földszinten (27,18 m²); Kapusszoba (7,14 m²);
Kézimunka-terem (81,30 m²); Kézimunka-szertár (81,30 m²); Zuhanyozó (30,61
m²); Torna öltöző (33,33 m²); Tornaszertár (15,51 m²); Tornaterem előtere (34,26
m²); Tornaterem (210 m²); I. emeleti előcsarnok (27,18 m²); Kémia szertár (35,78
m²); Kémiai előkészítő (35,78 m²); Orvosi szoba (18,20 m²); Cserkész-otthon (35,53
m²); Igazgatói előszoba (16,32 m²); Igazgatói iroda (16,32 m²); Szülői fogadó (24,70
m²); Tanári szoba (28,21 m²); Tanári könyvtár (17,55 m²); Folyosó (146,59 m²); II.
emeleti előcsarnok (27,18 m²); Ifjúsági könyvtár (16,19 m²); Földrajz-történelmi
szertár (18,90 m²); Folyosó (88 m²); Rajzterem (95,35 m²); Rajzszertár (20,52 m²).
WC szintenként volt: a földszinten (16,08 m²), az emeleten (21,75 m²); a II. emeleten
(14,58 m²). Az iskola udvara (játszótere) 1833, 15 m².

Az iskola átadásának évében kiadott Évkönyvben az iskola igazgatója célkitűzése-
ikről és feladataikról többek között a következőket írta: *„Az új iskola átadásával le-
hetőségeink kiemelkednek a hazai polgári iskolai oktatás sorából. De ez nem
elég. Elvünk az: megkísérelni mindazt, amelyek az eddig alkalmazott módsze-
reknél célszerűbbnek és keresztülvibetőbbnek látszik. Tanításainkban szerepet
kell biztosítottunk a tanulók közreműködésének. Tapasztalatainkat, következte-
téseinket, felvillanó elgondolásainkat bele kell építettük a tanulmányi továbbha-
ladásba, hogy ezzel egyrészt növeljük az érdeklődést az egyes tantárgy tanulása
iránt, másrészt ösztönzést, lendítést adjunk a bátortalanoknak önbizalmuk iz-
mosodására, s önmunkálkodásuk kibontakozására.”*

Az iskola nevelőmunkájában kiemelt szerepet kapott a *valláserkölcsi- és ha-
zafias nevelés*. Az iskola évkönyveiben e célkitűzésekről a következő olvashatók:
*„Igyekezünk tanítványaink képességeit, érzelmi világát, elhatározásait olyan
fokra fejleszteni, hogy majdani életútjuk során egybáznaknak mindig bü fiai le-
gyenek. A hazafias nevelés terén pedig főleg a nemzeti hagyományokhoz való
ragaszkodás és az ország megcsonkítását megváltoztató akarat kifejlesztésére
törekedtünk. Ezt a szellemet bevittük minden munkánkba. Mint a tanulói lélek
állandó figyelmeztetője szolgálta a célt az előcsarnokban elhelyezett országzász-
lónk, amely előtt napról napra cserkészek álltak díszőrséget és a tanulók tisztel-
géssel vonultak el előtte. Vagyis célunk az állampolgári büségre nevelés.”*

Az iskolai ünnepeken, az ifjúsági körök foglalkozásain, osztályfőnöki órákon
és különböző szaktárgyak nevelési lehetőségeit is kihasználva rendszeresen meg-
emlékeztek hazánk történetének „jeles és gyászos napjairól”. Állandóan napirenden
szerepelt „az ország Trianon általi megcsonkításnak” gondolata. A harmincas évek
végétől a nevelés céljai között már a „faji öntudatra nevelés szelleme” is fellelhető. A
hazaszeretet sajátos értelmezését például a következőként fogalmazták meg: „A ha-
zaszeret érzése, a faji szellem minden iskolai munkánkat áthatotta.”

Az iskola nevelőmunkájában szerepet kapott a *környezet-, az állat- és növény-
védelem* is. *„Ez pedig nemcsak azért, hogy meghonosításuk gazdasági haszon-*

nal kecsegtet, hanem főleg azért, mert a természet megszerettetése és védelme erkölcsi tőkét gyümölcsöztetnek az ifjú szívekben s ezeken keresztül a társadalomban. Városunk fejlődő parkosítása, utcáink miniszélesebb körben virágokkal való szegélyezése, iskolánk udvarának, folyosóinak, kerti növényekkel való díszítése és azok gondozása igen hatékonyan hatottak a fejlődő gyermeki léleken a természet megszeretése iránti érzék kifejlesztésére.” - olvasható az évkönyvekben. E nevelési cél elérésének számtalan eszközt ismerték. Ennek érdekében: minden év májusában megtartották a *Madarak és Fák Napját*, természetjáró túrákat, tanulmányi kirándulásokat (pl. Sóstói erdőben, az Erzsébet-ligetben, a Velencei-tó északi partján, a budapesti Állatkertben stb.) szerveztek, számtalan madáretetőt készítettek és helyezte ki a szabadba.

Mindezekhez szorosan kapcsolódott a mezőgazdasági gyakorlatok útján biztosított *munkára nevelés*. A város által biztosított gyakorlóterület 2 részből állt. Az A) parcella (560 négyszögöl) az iskolától könnyen megközelíthető a várostól északnyugatra a Fürdősoron (Rózsáskert), a B) parcella (480 négyzetméter) az iskolától távolabb lévő a Kisteleki és a Taksony utca sarkán (Szép-dűlő) volt. Az itt végzett gyakorlatok lehetővé tették a mezőgazdasági munka (talaj-előkészítés, vetés, gondozás betakarítás stb.) alapjainak elsajátítását. A téli hónapokban a mezőgazdasági szerszámok javításával foglalkoztak és fészekodúkat készítettek. Ekkor tartották az állattenyésztés „gyakorlati tanulmányozását biztosító látogatásokat” az Önálló Mezőgazdasági Népiskolában és az Állami Méntelepen.

Az 1934-ben kelt 4430/1934. sz. miniszteri rendelettel az iskola véglegesen városi kezelésbe került azzal a kikötéssel, hogy „mint állami intézmény továbbra is a polgári iskolai oktatás céljait köteles szolgálni”. Még ebben az évben az iskola teljesen új tantermi, szertári, tornatermi és irodai berendezést kapott. Az 1934/35-ös tanév tanévnyitó ünnepségen az iskola igazgatója felhívta a tanulók figyelmét az új berendezések szakszerű használatára, azok megóvására.

A harmincas évek közepétől fokozatosan emelkedett az iskola tanulóinak a száma. Az 1934/35-ös tanévben 520, az 1935/36-osban 532, az 1936/37-esben 552, az 1937/37-esben 531 tanulója volt.¹⁴

1938. június 6-án – a városban zajló jubileumi ünnepségsorozat egyik kiemelt programjaként – került sor az iskola *névadója emléktáblájának* leleplezésére és az *Iffúsági díszszászló* átadására. Vendégként megjelentek dr. Hóman Bálint tárca nélküli miniszter, dr. Szily Kálmán m. kir. titkos tanácsos, államtitkár, dr. Hóman Bálintné és dr. Klebelsberg Kunóné, mint emléktábla-avatók. Részt vettek az országos hivatalos szervek küldöttei, a megye és a város vezetői, a város közép- és elemi iskolái küldöttei.

Az iskola udvarán tartott ünnepségen dr. Csitári G. Emil polgármester mondott ünnepi köszöntőt, majd dr. Hóman Bálint miniszter méltatta elődje, Gróf Klebelsberg Kunó érdemeit, majd a kormány megbízásából dr. Szily Kálmán m. kir. titkos tanácsos, államtitkár szólt az ünnepség résztvevőikhez. A nagy tetszéssel foga-

dott beszédek után gr. Klebelsberg Kunóné „*meghatottsággal nébány szó kíséretében vont a leplet nébai férje arcáról, s helyezte el alatta koszorúját, amelyhez a város és a tanulóifjúság koszorúi is csatlakoztak*”. Ezt követően dr. Hóman Bálintné zászlóánya a Hittel, ésszel, munkával mindig előre! jelmondattal rákötötte a piros-fehér-zöld avatási selyemszalagot az átadott zászlóra.

Az ifjúsági zászló átadását követően *Baltay János* igazgató, majd *Galambos Béla* IV.a osztályos tanuló, és a volt tanítványok nevében *Márkus József* takarékpénztári tisztviselő mondott beszédet. Utána az intézet énekkara elénekelt a Himnuszt, majd az ünnepség zászlószögek beverésével zárult.¹⁵

Az 1939/40-es tanévtől az oktatásra egyre nagyobb hatást gyakorolt a háborús hangulat. A hadba vonult tanárok óráit helyettesítő tanárokkal oldották meg. A tanulók száma tovább nőtt. Az 1942/43-as tanévben 596 nyilvános és 280 magántanuló iratkozott be az iskolába. A végzős tanulók száma 126 fő volt.

Az új tárgyi feltételek (szertárak, könyvtárak, tornaterem és annak korszerű felszerelése stb.) lehetővé tették a korszerű oktatás megvalósítását. Bővültek a tanórán kívüli nevelőmunka működésének feltételei. 1940-ben megalakult a Diák Kaptár és a Levente Csapat, 1942-ben pedig az AERO Kör.¹⁶

Az 1942/43-as tanévet (az előrehozott magánvizsgákat követően), 1943. április 15-én befejezték, mivel 1943. április 16-tól az iskola épületét átvette az 518. sz. Hadikórház. Az 1943/44-es tanév a régi cisztercita gimnázium épületében kezdődött el, ahol a rendelkezésre álló négy tanteremben váltott műszakban folyt az oktatás.

1943. nyarán elkészült a 2. Sz. Állami Polgári Fiú- és Leányiskola (a jelenlegi Béke Téri Kodály Zoltán Ének Zenei Általános és Középiszkola) épülete. A Tankerületi Főigazgatóság döntésének megfelelően az 1943/44-es tanévtől itt kaptak elhelyezést a vidékről bejáró tanulók. Az ugyanekkor hozott döntés értelmében a két állami polgári iskola közös igazgatás alá került.¹⁷

E tanév kezdetén az iskola vezetésében is változás történt. *Baltay János* igazgató 40 éves tanári szolgálatot követően nyugállományba vonult. Az igazgatói munkakört *Zsoldos József* középiskolai tanár vette át.

Az intézet 1943/44-es tanévi Évkönyvében *vitéz Somfai László* a következő gondolatokkal méltatta a búcsúzó igazgató vezetői és pedagógiai munkásságát:

„Búcsúzik az iskola. Búcsúznak a kövek és emberek. Az épület, ahol bosszú évek sorát dolgozta át, ahol élete komoly hányadát töltötte, tanárok, akiknek aranyszívú kartársai és megértő főnökei voltak, s búcsúznak a diákok is, akik mindenkor szentélynek tartották irodáját.

Baltay János nyugdíjba megy.

Negyven esztendő nagy idő, megrágtá az idő vasfoga azt is, aki maga is vasból van. Pedig ő nem vasból volt. Szíve: arany, amelyből a nemesérc melege sugárzott.

Mindnyájan érezzük, kit és mit veszünk vele most, amikor a páratlan mun-

kásélet után búcsút vesz tőlünk. Pibenni akar. Pibenése – tudjuk –, nyugodt lesz, mert aki úgy végezte kötelességét, mint Ő, az tudja, az Isten keze volt vele.

A búcsú tán annak fáj legjobban, akit otthagynak. Ezért nagyobb a mi fáj-dalmunk. Febér feje eltűnik az iskola falai közül, de munkára, kötelességteljesítésre, áldozatra inspiráló szelleme kívülről is hatni fog mindnyájunkra. Mert lelkünk megtelt a munka szeretetével, a kötelességteljesítés boldog érzésével. Fáradtságos munkánk után az a tudat kísért ki bennünket – tanárt, diákot – az iskolaépület kapuján, hogy jó munkát igyekeztünk végezni. Tanításunkat ösztönösen a szeretet melege uralta.

Mindaz Tőle tanultuk. Tőle, akinek minden megmozdulásában a példamutató kartárs hatott, akit felfelé a megbecsülés, lefelé a szeretet szövete vett körül.

Elmegy az igazgató...”

A háborús helyzet miatt az 1943/44-es tanévben beiratkozott 632 fős tanulólétszám (334 nappali és 298 fő magántanuló) az 1944/45-ös tanévben 244 főre (174 fő nappali és 70 fő magántanuló) csökkent.

Székesfehérvár viszonylag gyorsan éledt a II. világháború okozta tragikus pusztulás után. 1945. április 18-án megnyílhatnak az iskolák, s bár igen nehéz körülmények között, de elkezdődött a tanítás. A polgári iskolai tanulók oktatása ideiglenesen az Ipariskolában folyt. A háború 1944/45-ben csonka tanítási évet tett lehetővé. A szorgalmi idő alig három hónap volt.

A hazánkban 1945-ben létrejött új társadalmi struktúra lehetővé tette a *demokratikus iskolarendszer* kiépítését. A köznevelési reform első, egyben legjelentősebb lépése már 1945-ben megtörtént. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztus 16-án kelt 6650/1945. (VIII. 16.) sz. miniszterelnöki rendelete a *népiskola* 1-8. és a gimnázium, illetve a polgári iskola I-IV. osztályai helyett életre hívta a *nyolcosztályos általános iskolát*.

A törvény értelmében az 1945/46-os tanév kezdetén a városban működő polgári iskolák I. évfolyamai helyett az általános iskola V. osztályai indultak. Mindkét tagozat oktatását a polgári iskola tanárai látták el. A polgári iskola II-IV. osztályába 330 nyilvános és 90 magántanuló iratkozott be.

Az 1946/47-es tanév értesítőjének borítóján már a következők olvashatók: A Székesfehérvári Áll. Polgári Fiú- és Leányiskola és a II. sz. Önálló Állami Általános Iskola Évkönyve. Ebben a tanévben a polgári iskolai tagozat III. és IV. évfolyamára 295 nappali és 80 magántanuló iratkozott be. A 18 fős tantestület munkájáról az intézet igazgatója (az előzőekben közölt évkönyvben) a következőket írta: „*Nevelő munkában nagy gondot fordíthattunk a háború következtében megromlott közérkölcsház káros hatásának leküzdésére. Figyelmet fordítottunk növendékeink szociális érzésének kifejlesztésére, gyakorlati módon neveltük őket a közért végzendő munka szíves vállalására.*“ Dr. Szendi József hitoktató vezetésével megkezdte munkáját a *cserkészcsapat*. Csukás Andor testnevelő tanár újjászervezte az *iskolai sportkört*. Haraszti Imre tanár lelkes gyűjtő és szervező munkájának köszönhető

a *tanári és ifjúsági könyvtár* megnyitása. *Dr. Dinnyésné Lugossy Ilona dr.* vöröskeresztes elnöktanár egészséges életmóddal kapcsolatos tájékoztató és *elsősegélyt nyújtó előadásokat* tartott.

Ugyanebben a tanévben megszervezték a *dolgozók polgári iskolai osztályait*. Az első osztályba 23, a II. osztályba 22, a III. osztályba 35 tanuló iratkozott be. Oktatásuk 1947. szeptemberétől a II. Sz. Állami Általános Iskolában folyt.

A hazai polgári iskolai oktatás az 1947/48-as tanév végén az *iskola fennállásának 28. tanévében végleg megszűnt*. Az utolsó tanévben 144 nyilvános és 39 magántanuló kapott polgári iskolai oklevelet.

Az iskola közvetlen *tanügyigazgatását* 1931 márciusáig a Fejér megye és Székesfehérvár Szab. Kir. Város Tanfelügyelősége, majd 1936. június 30-ig a Polgári Iskolák Budapesti Kerületének Királyi Főigazgatósága, 1936. július 1-től az 1935: VI. tc. alapján a különböző fokú iskolák számára létesített közös felügyelő hatóság, a Székesfehérvári Királyi Főigazgatósága látta el.

GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI
ÁLLAMI POLGÁRI FIÚISKOLA NÉVADÓ ÉS ÉPÜLETÁTADÁSI ÜNNEPE

A „*vörös-díszteglás*” új épület felavatására és nevének felvételére (a leánygimnázium új épületével közösen.) 1932. november 19-én került sor. *„A Szent István tereben tartott ünnepség fényét nagymértékben emelte az a körülmény, hogy azt megjelenésével és felszólalásával megtisztelte Hóman Bálint kultuszminiszter őnagysága is.”* – írták a helyi sajtó tudósítói.

A város e nagy ünnepén részt vettek még *Petry Pál* és *Sziüts István* államtitkárok, *Greszler Jenő* és *Kőrössi Imre* miniszteri tanácsosok, *Shvoy Lajos* megyés főpásztor, *gróf Széchenyi Viktor* főispán, *Csitári G. Emil* polgármester, *Mátrai Rudolf* tankerületi főigazgató, *Havranek József* alispán, *Liszky Géza* pénzügyigazgató, *dr. Kaltenecker József* felsőházi tag, *Simon Lajos* helyettes polgármester, *Nevelős Lajos* nyugalmazott királyi tanfelügyelő, a polgári és katonai szervek, a közép- és az elemi iskolák képviselői.

Az ünnepi program a leánygimnázium énekkarának ez alkalomra készített műsorával kezdődött. Ezután *Csitári G. Emil* polgármester köszöntötte az ünnepség résztvevőit, majd többek között a következőket mondta: *„Néhai gróf Klebelsberg Kunó, e város nagy és élete végéig hűséges fia utolsó kéziratában a magyar törvényhatóságához szól: Minél nagyobb a lelki elesettség, annál nagyobb szükség van a legnagyobb fokú áldozatkészésre, hogy megmenthessük a magyar kultúrát s azon keresztül a nemzetben a maga elpusztíthatatlan történelmi rendeltetésének hitét. Büszkeség tölti el lelkemet, hogy e szózat visszhangjaként – a lenyűgöző válság és kishitűség napjaiban – Székesfehérvár szabad királyi városa két fényes hajlékot avathat fel, adhat át a magyar művelődésnek, s ezzel bizony-*

ságát szolgáltathatja a rendkívüli áldozatkészségnek, amellyel erejét meghaladó módon a magyar kultúra oltárára áldozik.

A trianoni magyarság minden baját, gondját szenvedő és átérző ősi város közönsége mai ünnepét nem hangos, csillogó, hanem a lélek bensőségével kívánja megülni. Ezen a napon minden nyomorúságát felejtve, az ezeréves magyar kultúra szellemével akart töltekezni, hogy hangzatos s a nemzet sírját aláadó gánccsokkodás, lemondás-hirdetés közepette tudjon erős maradni, tudjon a magyar jövőért megingathatatlan hittel dolgozni.

Bevezető gondolatait követően nagy elismeréssel és köszönettel szólt gróf Klebelsberg Kunó, a város szülötte, a néhai halhatatlan miniszter munkásságáról, aki szavaival élve „életszerzője volt e felavatásra váró két intézménynek”, majd többek között a következőket mondta: „A magyar művelődés terjesztésének egyik erőkolosszusát veszítettük el vele, aki a lelki ködben tévelygő világban vizionárius szemeivel bele mert tekinteni a titkos jövőbe is, és a trianoni avar felett hallotta már a feltámadás szellőinek sejtelmes suttogását.

Ünneplő szívünk ma ne érezzen mást, mint örök hálánknak legbensőségesebb érzéseit azok iránt, akik e gyönyörű intézetek létesítése körül érdemeket szereztek. Gyarló köszönetünkkel szemben fizesse meg nemes lelkűségüket a magyarok Istene.”

Az idézett nagy tetszést arató gondolatok után (amit a jelenlévők felállva nagy tapsal fogadtak), az átadandó intézetek eddigi múltjáról és az új épületek létesítésével kapcsolatos gondokról és örömeikről adott rövid áttekintést.

Csitári G. Emil polgármester kijelentette, hogy „a két új intézmény létesítésével az ősi Alba Regia kultúrtörténetének lendületes fejezete nyert befejezést, ami a közös összefogás eredménye”, majd ünnepi köszöntőjét a következő gondolatokkal zárta: „Amikor most az igazgató uraknak átadom az iskolák új hajlékait, kérem őket, hogy soha se felejték azt, hogy az iskola lelkén keresztül tükröződik a nemzet lelke. Csiszolják tehát a nemzet reménységének lelkét és neveljenek e szegény hazának, az ősi városnak jobb, igazabb, áldozatkészebb magyarokat. Vigyék közelebb Istenhez az ifjúság lelkét és telítsék azt meg az izzó hazaszeret, a szülőföld soha el nem múló megbecsülésének olthatatlan tűzével. A magyarok Istenének áldása legyen szeretett hazánkon, városunkon és a felavatott iskolánkon.”

Csitári G. Emil polgármester nagy tetszéssel fogadott köszöntője után Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter avatóbeszédét a következő gondolatokkal kezdte: „Csodálkozásba kell esni az embernek, ha a ciszterci gimnázium jeles fiainak emlékműve előtt megáll. Hogyan lehetséges, hogy egy város egyetlen iskolájából ennyi kiváló ember menjen ki az életbe? Kell e városban, annak iskoláiban tradíciónak, tanári hagyományainak lennie, amely a nevelés legtehetőesebb helyévé emeli Fehérvárt. Másik oka e ragyogó eredményeknek az eszmék és eszmények iránt való határtalan lelkesedés. Kell, hogy az ifjúságban, a szülőkben egyaránt valami nagy lelkesedés legyen.”

Bevezető szavait követően – Hóman Bálint, mint a honfoglaló Árpádház legalaposabb ismerője –, a magyar oktatás, benne Székesfehérvár oktatástörténetéről adott tudományos értékű áttekintést, majd a kultúráról, mint „hatalomról” beszélt. *„Ennek a batalomnak a bölcsője az iskola. A tudás fája pedig az iskolában virul. Az ember nagy gyengesége, hogy mindent tanulnia kell, – nagy erőssége, hogy mindent meg tud tanulni. A mi hazánkban még mindig sok a gyenge ember. Kultúrpolitikánkat tehát az irányítja helyesen, aki a tudásnak mentől több csarnokát nyitja meg a tanulni vágyók előtt. Mert nagy levertségünkben minden magyar elmét, minden magyar szívet, mely magot hord magában, erjesztetni, rügyeztetni, virágoztatni kell”.*

Ezt követően a város két új iskolájának feladatairól beszélt. *„A nemzet jövőjének, a magyar ifjúságnak virágoskertje lesz e két iskola is, amelyet ma felavatunk. Mert a magyar jövő a magyar iskolákban szövődik színes képpé... Ez a két iskola tehát a szebb magyar jövőnek lesz a kimeríthetetlen rezervoárja.”*

Megfogalmazta azt is, hogy *„Ez az új fiúiskola akkor oldja meg kulturális feladatát, ha a gondjaira bízott ifjúságban fel tudja ébresztetni a magyar fajban szunnyadó ősi erőt. Ha olyan ifjúságot nevel, melynek idege, izma, lelke tele van erővel. A megcsonkított hazánkban olyan polgárookra van szüksége, kiknek akaratuk tele van százszor is újra kezdeni tudó szent makacssággal, kiknek a lelkében a szalmaláng végképpen kilobbant és örökké izzó parázssá változott.”* A pedagógusok nevelésben betöltött szerepét hangsúlyozva az iskolát – az ő szavaival élve –, olyan templomnak tartja, *„...melyben állandóan ég a húsvéti gyertya. Ez a lobogó lángú gyertya a tanár. A tanulók ennél a gyertyánál gyűjtik meg a kicsinyke mécseseiket. Ebből gyúlnak lángra a szeretet karácsonyfájának apró gyertyácskái. Ebből lesznek világitóvá a tudás fáklyái. Ez hozza izzásba a kibúlni készülő szíveket. Ez teszi ragyogóvá a megtört fényű szemeket. A tanár akkor igazi nevelő, ha szeretettel hajol ezen imbolygó lángocskák felé. A gyertya lángját a szél eloltja. A gyermeki léleknek kitérülését az erőszakos szó elfojtja. A tanár munkájának az a legszebb jutalma, ha az ő fényénél gyulladnak meg a gyermeki lelkek örök lámpái.”*

Beszédét a következő gondolatokkal fejezte be: *„Ha e két kultúrpalotában ilyen ifjúságot nevelnek, akkor ez a munka méltó lesz nagy alapítójának emlékéhez, méltó lesz a nemes város áldozatkészségéhez és méltó lesz a kultuszminiszter életprogramjához.”*

Az ünnepség programjaként a leánygimnázium igazgatója, majd a polgári iskola igazgatója köszönő szavakkal vette át az épületet.¹⁸

Baltay János igazgató többek között a következőket mondta: *„Mint az érdekelt tanintézet másikának, a polgári iskolának vezetője, amidőn a nekünk emelt díszes épületet a polgármester úr Öméltóságától forma szerint is átveszem, első gondolatom, első szavam csak a hála lehet. Köszönet azoknak, akik a mi ügyünknek szükséges voltát megértették, s a megértésbe belevitték akaratukat,*

s a jóakaratot nemes áldozatokkal meg valósították. Ámde hódolok itt az élők mellett az elhunyt nagy miniszter emlékének is. Hódolok, mert ha volt, akinek jóakarátán múltott új otthonunk felépítése, az Ő vala. Hódolok dicső emlékének, mert nagy volt sok korszakalkotó tettén kívüül abban is, hogy nem felejtkezett meg a kicsinyekről, az igénytelenekről sem. Alig hiszem, hogy van olyan iskola, ahol olyan tömegekben ülnének egymás mellett a mai gazdasági élet letöröttjének, a kisiparosoknak, a munkásoknak, a napszámosoknak, szóval: mindennapi kenyérért is legkeményebb küzdelmet folytató családoknak gyermekei, mint éppen a polgári iskolában. Ő ezekre is gondolt, a nem ritkán édesatyjuk viselt ruhájában járókra, a hideg nedves szobákban élőkre. Ezeknek adott egészséges, meleg, napsugaras iskolát. Áldott legyen érte emléke!

Azonban a mostani ünnepélyes pillanat másra is kötelez. A paradicsom kertje bármilyen gyönyörűségekkel dicsekedhetett is, csak hideg keret volt mindaddig, míg az Úr élő lelket nem lehelte abba az agyagba, amelyből Ádám emelkedett fel, aki aztán feleszmélvén a sok szépségre, áldotta és magasztalta Teremtőjét. A mi díszes épületünk, bármilyen meleg szeretettel is csüggyünk rajta, szintén érzéketlen keret, elrendezett hideg kő- és téglarakás, mely csak akkor fog megfelelni kitűzött céljának, ha megtelik élő bittel, nemes tartalommal. Ezt a tartalmat, ezt a szellemet, ezt a nemes lelket nekünk, a tanári karnak kell az épületbe bevinnünk. . .Lelkeket, akik keresik és megtalálják istent, – lelkeket, akik minden megtévesztéssel szemben bele akarnak és bele fognak kapcsolódni a nemzeti közösségbe, – lelkeket, akik mindig büszkén vallják magukat magyaroknak, s ha itt lesz az ideje, tettekkel segítik a haza feltámadását! A mi akaratumk, előképzettségünk kész erre a feladatra, vállaljuk, s hogy ígéretünket be is válthassuk, kérem hozzá kegyelmét és áldást a jó Istennek, magas irányítását és gondoskodását Nagyméltóságodnak, s érdeklődését és jóindulatát a város igen tisztelt Közönségének.”

Az ünnepség a polgári fiúiskolai tanulók énekkarának műsorával zárult, majd az ünnepség résztvevői meglátogatták a város két új oktatási intézményét. A polgári iskolában a tanári testület élén az igazgató fogadta a vendégeket, majd megtekintették az iskola helyiségeit. Az színpaddal is felszerelt tornatermében a tanulóifjúság várta az érkezőket, ahol *Haragos József* IV.b osztályos tanuló a miniszternek megköszönte az „otthonul nyert pompás épületet”, társai nevében ígéretet tett arra, hogy „*a hazának mindig dolgoz és bü fiai lesznek*”. A miniszter „atjai meghatottság érzésével fogadta a kis polgáristák közvetlen hódolatát az Isten, a haza és a munka szeretetéről szól hozzájuk”. Ezt követően a vendégek megtekintették a tanulók slöjld munkáiból, *Schmierer Félix* kézimunka tanár által összeállított kiállítást. Az ünnepi nap programja az iskola tantermeinek, szertárainak, tanári tanácskozáznak megtekintésével zárult.

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI
POLGÁRI FIÚISKOLA NÉVADÓJA EMLÉKTÁBLÁJA
ÉS A SZENT IMRE IFJÚSÁGI ZÁSZLÓ FELAVATÁSA

1938. június 6-án – a városban zajló jubileumi ünnepségsorozat egyik kiemelt programjaként – került sor az iskola névadója emléktáblájának leleplezésére és az iskola díszzászlójának átadása. Díszvendégként megjelentek *dr. Hóman Bálint* tárca nélküli miniszter, *dr. Szily Kálmán m. kir. titkos tanácsos, államtitkár, dr. Hóman Bálintné* és *dr. Klebelsberg Kunóné*, mint emléktábla-avatók. Részt vettek az országos szervek képviselői, a megye és a város vezetői, a város közép- és elemi iskoláinak küldöttei, többek között *Streit Ferenc* preláthus, apátkanonok, *dr. Lauschmann Géza* vármegyei másodjegyző, *dr. Kaltenecker Viktor* felsőházi tag, *Illyefalvi Rákosi Zoltán*, az Országos Polgári Egyesület elnöke, *Gr. Széchenyi Viktor* ispán, *dr. Balassa Brúnó* tankerületi királyi főigazgató és *dr. Csitáry G. Emil* polgármester.

Az ünnepség 9 órakor kezdődött, amikor az egyes vallásfelekezetek templomaiban istentiszteleteket tartottak. Az iskola udvarán az ünnepség 12 órakor kezdődött. Az iskola énekkara Kamarás Gábor tanár vezetésével elénekelte a Magyar Himnuszt, majd *dr. Csitáry G. Emil* polgármester emelkedett szólásra és az ősi város, Székesfehérvár nevében felajánlotta „örökemlékű nagy neveltjének és igaz barátjának”, *Gr. Klebelsberg Kunó* miniszternek az iskola falára helyezett *Lux Elek* szobrászművész alkotását fehér márvány alapon az elhalt nagy miniszter fejét oldalnézetben ábrázoló domborművet. Felirata a következő: *Ezt az iskolát gróf dr. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter, nagyszerű pedagógus, Székesfehérvár barátja emeltette.*

„*Mintegy másfél évtizeddel ezelőtt – kezdte beszédét a polgármester –, szinte alig hihető, nem volt Székesfehérvárnak polgári fiúiskolája és így éppen a legszegényebb, legnehezebb sorsban élő társadalmi réteg kénytelen volt gyermekeit a várostól távol, a 28 kilométernyire fekvő Mór községbe iskolába járatni.*” *Gr. Klebelsberg Kunó* miniszterrel az új iskola építésében, megvalósításában kifejtett odaadó közreműködését méltatva a következőket mondta: *„Ezt a nemzetépítő, nemzeti lelket kialakító munkásságot pedig az iskolában kell megkezdeni, a nép egyszerű gyermekeinél kell megalapozni, vagyis gyökerében kell a magyarság fáját új virágzásra képessé tenni, a magyar televényt kell. Az 1930-ban jelentkezett gazdasági világválság közeledtére és első jeleire úgy látszott, hogy hosszú évtizedekre eltemetődik az annyira szükséges iskola megépítésének gondolata. – Azonban a város örökemlékű nagy fia és igaz barátja, néhai Klebelsberg Kunó gróf átértette és magáévá tette nevelővárosának súlyos problémáját és gondoskodott róla, hogy, a magyar oktatásügynek ez a díszes bajléka a gazdasági összeomlás legszörnyűbb napjaiban megépülhessen.*

Néhai Klebelsberg Kunó gróf ezzel a Székesfehérvár szempontjából rendkívüli

értékkel és jelentőséggel bíró tetteivel minden időkre szóló újabb bizonyosságot tett azon eszmék mellett, amiket egész életen át hirdetett, amiért élt, küzdött és fáradhatatlanul dolgozott, s amiket hozzánk törvényhatóságok vezetőihez intézett utolsó levelében gyönyörű szavakkal öntött formába. – Semmi sem veszett el – írta, ha megmarad a nemzet lelke, a mely örök élni akarásával a romokon az újjászületés magvait tudja elbinteni. A magyar újjászületés legbiztosabb garanciája tehát egy olyan lelki átalakulás, amely minden békeszerződésen, területi megcsonkításon és gazdasági katasztrófán keresztül felébreszti a nemzetben a maga elpusztíthatatlan történeti rendeltetésének és a maga erkölcsi integritásának Megtermékenyíteni, hogy ez a villámsújtotta ezeréves magyar fa újból életre kaphasson és új, egészséges gyümölcsöket hozhasson.”

A polgármester szavait nagy taps és éljenzés fogadta. Beszédét a következő gondolatokkal zárta: *„Székesfehérvár közönsége megadta Klebelsberg Kunó grófnak életében azt a legnagyobb tiszteletet és megbecsülést, amit egy város adhat: kevésszámú díszpolgárok sorába iktatta. Fájdalmasan tragikus halála után egyik régi kedves utcáját nevezte el róla, most pedig minden fehérvári lelkében élő emlékként kíván áldozni Lux Elek által alkotott emléktáblával.”* Dr. Csitári G. Emil polgármester beszédét a következő gondolatokkal zárta: *„Amikor ezt az emléktáblát városom közönsége nevében az intézet számára kegyelettel és hálás érzésekkel felajánlom, szívből óhajtom, hogy az itt tanuló ifjúság, a jövő reménysége mindenkor érezze át a mai kettős ünnep igazi értelmét, tehát járja a magyar élet rögös útját azzal a lelkiülettel, amit az iskola megalkotójának emléke és a most felavatásra kerülő zászló eszménye parancsol.”*

Ez követően dr. Hóman Bálint miniszter méltatta elődje érdemeit. Többek között kiemelte: *„Négy és fél évtizeddel ezelőtt egy kiváló tehetségekkel gazdagon megáldott ifjú indult el a székesfehérvári cisztergimnáziumból a maga életútján. Gróf Klebelsberg Kunó apai ágon előkelő, gazdag katonacsaládnak, anyai ágon egy színmagyar gazdacsaládnak a sarja. Apjától örökölte a harcok természetét, az eszmények küzdelmének vállalására való hajlandóságot, anyjától a magyar hazának, a nemzetnek a bámulatát és tiszteletét, a maga szülőföldjének, különösen az ő nevelővárosának szeretetét s a magyar munkára való készségét, a magyar alkotókedvet és a magyar akaratot. . . Az ő munkájának egyik legnagyobb eredménye annak a sok-sok száz népiskolának és középiskolának a felépítése volt, amelyek közül az utolsó évben, amikor az ő örökébe lépve miniszter lettem, készült el az ő utolsó alkotása, a székesfehérvári polgári iskola, amelynek avatása viszont kultuszminiszterségem első ilyenmű szereplésem volt. Így ebben az iskolában találkozott kettőnk kultuszminiszteri tette.”*

Hóman Bálint miniszter beszédét a következőkkel zárta: *„Az Ő emlékének szenteljük a mai ünnepünket és egyúttal annak az eszménynek, amelyet Ő képviselt. Ez az eszmény a magyar munka folyamatossága, szimbóluma az ifjúsági zászló, amelyet készülünk felavatni. Méltóbbat, nagyobbbat nem is mondhatok,*

mint amikor azonosítom az ifjúsági zászló célját azokkal a nemzeti törekvésekkel, amelynek Ő életét szentelte, amelyeket elért és megvalósított. Ő legyen az ifjúság előtt a magyar jövőnek buzdító, biztató záloga.”

A miniszter szavait követően a kormány és gróf Teleki Pál miniszterelnök megbízásából dr. Szily Kálmán m. kir. titkos tanácsos, államtitkár szólt az ünnepség résztvevőihöz. Ünnepi köszöntőjében többek között a következőket emelte ki: *„Ennek az iskolának a létrehozásában része volt a város áldozatkészségének, része volt a nagy miniszter kultúr korának, de nem kis része volt magának gróf Klebelsberg Kunónak, az embernek, az ő nevelővárosa iránt érzett bensőséges ragaszkodásának is. Hirdesse az emléktábla gróf Klebelsberg Kunó dicsőséges emlékét, de hirdesse egyúttal azt a nagy anyagkonzerváló, anyagépítő valóságot teremtő gondolatot, amiért Klebelsberg Kunó élt, s lelkesen, alaposan oly sokat dolgozott, oly sokat alkotott, hogy a magyar nemzetnek fennmaradását, felemelkedését a magyar kultúra és a magyar iskola terjesztése révén biztosított.”*

A nagy tapssal fogadott beszéd után az ünnepség vendégei az intézet falán elhelyezett emléktáblához vonultak s ott gr. Klebelsberg Kunóné *„meghatottsággal néhány szó kíséretében vonta el a leplet néhai férje arcáról s helyezte el alatta koszorúját, amelyhez a város és a tanulóifjúság koszorúi is csatlakoztak”*. Ezt követően dr. Hóman Bálintné zászlóánya Hittel, ésszel, munkával mindig előre! jelmondatral rákötötte a piros-fehér-zöld avatási selyemszalagot az ünnepségen átadott iskola új zászlajára.

A korabeli leírások szerint Pally József, az iskola tanára által tervezett (100x150 cm) ifjúsági zászló fehér selyemből készült. Az egyik oldalán Szent Imre egész alakban, kitért karokkal liliomok között állt. Felírása: *Jöjj felém, tiszta lélek, én majd megkoszorúzlak*. A másik oldalon a magyar címer található koronával és angyalokkal. Felirata *A székesfehérvári állami Gr. Klebelsberg Kunó polgári fiúiskola 1938*.

Ezt követően Baltay János igazgató szólt. *„Két tisztet kell teljesítenem.– mondotta Átvennem iskolánk névadójának, az áldott emlékü Gr. Klebelsberg Kunó miniszternek emléktábláját – és továbbadnom az ifjúságnak a most felavatott Szent Imre zászlót.”*, majd a tanulóifjúsághoz szólva többek között a következőket mondta: *„Midőn átadom nektek a zászlót, hogy alája sorakozzatok, két dologra hívom fel figyelmeteket. Tanításaink során több módszerrel is megpróbálkoztunk, csakbogy minél hatékonyabban adbassuk át azt, ami tartalmasabbá, becsületesebbé, istenfélőbbé tesz benneteket. A zászlóval is ez volt a célunk. Egy újabb, üdőbb, liktetőbb életerővel bíró termőágot akartunk beleoltani iskolánk élőfájába, hogy még nemesebb, értékesebb embergyümölcsöket érleljen belőletek. Mert olyan időket élünk, amikor mindegyre derekabb és derekabb magyarokra van szükség. Csak így biztosíthatjuk Szent István örökét.. Fiaim átadom nektek a zászlót, Isten kegyelme és a Haza szeretete vezérelje utjain.”*

Ezután Galambos Béla IV.a osztályos tanuló, két oldalán egy-egy gyönyörű csokrot, intézeti sapkát viselő társával lépett az emelvény elé, s a tanulók nevé-

ben köszöntötte a „nagyasszonyokat”, és hálás szível mondott köszönetet a megtiszteltetésért, hogy eljöttek az ünnepségre. Beszéde végén átadta a csokrokat a „nagyasszonyoknak”, majd a régi tanítványok nevében *Márkus József* takarékpénztári tisztviselő mondott beszédet, megemlékezve az iskolában eltöltött évekről, s az iskola nevelőmunkájáról. Utána az intézet énekkara elénekelte a Himnuszt, majd az ünnepség *zászlószögek beverésével* zárult.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI
FIÚISKOLA IFJÚSÁGI ÖNKÉPZŐKÖRE (1921-1948)*

1921 szeptemberében „a tanulók önművelésének érdekében alakult meg az iskola önképzőköre Hints Sándor tanár vezetésével” – írja az 1921/22-es tanévi beszámolóban Baltay János igazgató. Az önképzőkör programjai között szerepelt: *irodalmi művek* bemutatása, *dolgozatok*, *önálló irodalmi és képzőművészeti alkotások készítésének* pályázat szerinti kiírása, *szavaló- és prózamondó* versenyek szervezése, és az *iskolai ünnepségek* műsorainak biztosítása.

Az önképzőkör szervezeti szabályzatát a VKM 1923. évi 94146. sz. rendelete alapján az 1923/24-es tanévben hagyták jóvá, majd bizonyos módosításokkal 1948-ig ez alapján működött. E dokumentum már konkrétan meghatározta az önképzőköri munka célját és feladatait. *„Az önképzőkörünk a felső osztályos növendékek öntevékenységét akarja művészeti útra terelni, előadási készségüket fokozni és főleg a valóban időtálló művészeti termékek megismertetésével ízlésüket nemesíteni. Továbbá az élő irodalom, képzőművészet, sőt az újabb zenei irányzatok ismertetésével a 'mába' akarjuk' a növendékeinket állítani és pótolni akarjuk ez irányú hiányos tudásukat.”* – olvasható a szabályzatban.

Az 1924/25-ös tanévtől az 1943/44-es tanévig két csoportot (A csoport: III.a és IV.b osztályok; B csoport III.b és IV.a osztályok) szerveztek. A tanévek kezdetén választották meg a körök ifjúsági vezetőit: a *titkárt*, a *jegyzőt* és a *pénztárost*. Összejöveleiket kéthetenként szombaton az utolsó tanítási óra után tartották.

A foglalkozások témái például a következők voltak: Madách: Az ember tragédiája, Petőfi Sándor költészete, A magyar irodalom háborús lírája, A hazaszeretet gondolata a magyar lírában, Arany János irodalmi munkássága, A 19. század irodalmának hazai remekei. Számos kiemelkedő dolgozatról számolnak be az iskola évkönyvei. Ilyenek: Az én hazám Magyarország, az én városom Székesfehérvár; Milyen természeti szépségeket veszített el hazánk a trianoni béke által?; Mik a tanulók kötelességei Istennel, hazájával és emberbarátaival szemben?; Petőfi Sándor munkássága; A székesfehérvári Vörösmarty család stb. Magyarmintás faragásokat, mutatós fonott kosarakat és egyéb használati eszközöket, rajzokat, festményeket készítettek pályamunkaként. Számos verset, novellát, mesét írtak. A szavaló, próza- és mesemondó versenyek mellett utalásokat találunk a Szépkiejtési verseny megrendezésére is. Az

egyres versenyek eredményes résztvevőit pénz-, illetve könyvjutalomban részesítették. A önképzőkörök feladata volt az intézeti ünnepek megszervezése is.

A háború befejezését követően, 1946 szeptemberében, újjászervezték az önképzőköröket. A fiú és a leány tanulók részére külön csoportot alakítottak ki *Ivanics Margit*, illetve *Baranyi Imréné Simon Margit* vezetésével. Havonta tartották a foglalkozásokat, évente szavaló- és prózamondó versenyeket rendeztek.

A önképzőkörök tanárelnökei (csoportvezetői) voltak: Hints Sándor, Horvát Anna, Demeterné Récsei Etelka, Lendvai Oszkárné, Schleicer Emma, Ebriht Jánosné, Gervain Mihály, Ivanics Margit, Baranyi Imréné Simon Margit.

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI FIÚISKOLA RÓMAI KATOLIKUS SZÍVGÁRDA IFJÚSÁGI KÖRE (1921-1948)

Alakulásának éve: 1921. *Györgyi János* római hitoktató a fiú polgári iskola 1924/25-ös tanévi Értésítőjében a következőket írta: „*Tekintettel arra, hogy tanulóifjúságunk a városi erkölcsi élet veszélyeinek legjobban kitett fiúkból tevődik össze, a vallási élet mélyítése és így az ellenállóerők növelésére alakult meg a Szív Garda.*” E római katolikus vallásos ifjúsági körben való részvétel önkéntes volt. 1938-tól tagja volt minden római katolikus vallású tanuló. Havonta egy alkalommal tartottak gyűlést. Ezek az összejöveteleken a kör vezetője által tartott (vallástörténeti, erkölcsi és a fiatalok által javasolt témák) előadások hangzottak el. A kör tagjai önállóan hozzászólással készültek az előadott témakörök közös feldolgozására. A kör tagja havonta gyóntak és áldoztak.

A szív Garda irányítója az iskola római katolikus hittanárjai voltak: Györgyi János (1921-1933), Sándi János (1933-1942), Bolyky Nándor (1942-1944), és dr. Szendy József (1945-1949).

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI FIÚISKOLA VÖRÖSKERESZT IFJÚKÖRE (1922-1948)

Falvay Géza földrajz-biológia szakos tanár vezetésével 1922 szeptemberében megalakított Vöröskereszt Ifjúkör fő céljának „*a fejlődő és fogékony emberben a közös sors és egymásra utaltság érzésének és az önzetlen munkakészség kialakítását tekintette.*”

A csoport létszáma általában 40-50 fő volt. Tagjai a III. és IV. osztályos tanulók sorából azok voltak, akik „*már az előző években tanújelét adták annak, hogy szorgalmas és kitartó munkásságukkal tanuló társainak követésre méltó példát szolgáltatnak*” – olvasható az éves beszámolóikban. A csoport munkáját az igazgató által megbízott tanárelnök, és a tanévenként újjá választott ifjúsági tisztségviselők (ifjúsági elnök, titkár, pénztáros) irányították.

Az ifjúsági csoport éves programjának megfelelően *slöjd készítményekben* tevé-

kenykedett, *életmentési és első segítségnyújtási* gyakorlatot végzett, a rászorultak részére *gyűjtési akciókat* (pénz, ruhanemű, tanszer) tartott, és részt vett az iskola által szervezett ünnepségek műsoraiban. A hetente tartott ún. slöjdd munkadélutánokon gyermekjátékokat és kisebb méretű használati tárgyakat (főzőkanál, edényalátét, vágódeszka, fonott kosár, gyékény táskák, különböző, fából készült szerszámnyelek stb.) állítottak elő, amelyek egy részét karácsonykor a szegény sorsú családok között osztották ki, másik részét ezek kiállítása alkalmával értékesítették. A kör működésének anyagi feltételeit (versenyek szervezése, díjak biztosítása, szegény sorsú gyermekek megajándékozása stb.) *munkával* (a tanulók által készített munkadarabok eladása), *rendezvényeinek* (slöjdmunkákból rendezett kiállítások, karácsonyi ünnepség, farsangi teaest, színelőadások) *bevételeiből, gyűjtésekből és alapítványok támogatásából* biztosították.

Az 1934/35-ös tanévtől a IV-es tanulók részére évente szerveztek *Mentő tanfolyamot*. E 6 hetes és 18 órás elméleti és gyakorlati foglalkozásokat – szakorvos elnökletével – záróvizsga követte. Az 1940/41-es tanévtől a tanfolyamon való részvételt a *leventeköteles tanulók* részére kötelezővé tették.

A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt szervezetének tagjaként rendszeresen részt vettek városi területi és országos (elsősegélynyújtás elmélete és gyakorlata, slöjdmunkák) versenyeken. A tanulók slöjdmunkáiból tanévenként rendeztek kiállításokat. Az iskolában felavatott gróf Klebelsberg Kunó emléktáblája, és a Szent Imre ifjúsági zászló átadásakor (1938. június 6.) tartott kiállításuk városi szinten is nagy elismerést kapott. 1940 és 1944 között az iskola vöröskeresztes köre számos pénz- és anyaggyűjtést (fosztott toll, kukoricaháncs, meleg alsóruha, kesztyű stb.) szervezett a hadba vonult katonák és családjainak megsegítésére. *„Igaz magyar ifjúhoz méltó szívüket megmutatták, amikor a hadbavonult katonák gyermekei számára 200 karácsonyi csomagot készítettek”* – írja a kör elnöke az 1942-ben készült beszámolójában.

A háborút követően az 1946/47-es tanévben *Ifjúsági Vöröskeresztes Csoport* néven újjászervezték az iskolában több évtizede folyó vöröskeresztes mozgalmat. A *dr. Dinnyés Pálné Lugosi Ilona dr.* orvos-tanár vezetésével a kör fő célja továbbra is az eredeti maradt. Munkájukban kiemelkedő szerepet játszott a szociális jelleg, a „pénzügyi és tárgyi segélynyújtás”. Elismerő eredményeket értek el: a *Magyar Nők Demokratikus Szövetségének* városi szervezete által az *Iskolákért*, a *Népi Kollégiumokért* és a *Vakokat Gyámolító Országos Szövetség* által szervezett akciókban. Az 1947/48-as tanévtől már szakköri formában tartottak elsősegélynyújtó elméleti és gyakorlati foglalkozásokat.

A Vöröskereszt Ifjúkór tanárelnökei voltak: Falvay Géza, Szittya (Schmierer) Félix, Dr. Dinnyés Pálné Lugosi Ilona dr.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ M. KIR. ÁLLAMI POLGÁRI FIÚISKOLA
200. SZ. SZENT LÁSZLÓ CSERKÉSZCSAPATA (1922-1948)*

Az intézet cserkészcsapata 1922 szeptemberében alakult *Monory Kovács Ferenc* római katolikus hittanár vezetésével. Más munkakörben történt áthelyezése miatt még ez évben *Györgyi János* rk. hittanár vette át a csapat vezetését. Az első cserkészraj felavatása – a város többi cserkészeivel együtt –, 1923. február 2-án volt a város főterén. Az ünnepség vendégei voltak: Prohászka Ottokár megyéspüspök, Mátrai Rudolf tankerületi főigazgató, Havranek József polgármester, cserkészkerületi elnök, Lipcsei Lajos helyettes polgármester, Nevelős Lajos kir. tanfelügyelő.

A cserkészsé avatás a csapat és az iskola kiemelt ünnepei közé tartozott. Az avatóbeszédet tartó előadó lelkesítő szavakkal köszöntötte az új cserkészeket, a férfiúvá vált ifjakat. Így például *Paál Sándor* avatótisz 1928. június 10-én tartott iskolai cserkészavató ünnepségen többek között a következőket mondta: „*A cserkészsé avatás elbivatás a legférfiasabb, legkeményebb, eredményeiben legtöbbet ígérő munkára. Éppen ezért cserkészsé, férfivá lenni nem könnyű feladat. Férfivá lenni: jelenti a testi és lelki erők együttes kifejtését. A férfivá tétel tehát jelent munkát, tettekézséget, erős akarást a jóra, kitartást a jóban, a köteleességek pontos és hív teljesítését, az igazság keresését és követését; Jelent kemény gerincet és tántoríthatatlan hűséget; Jelenti a bizalmat az erőben; Jelenti a segítségre való készséget, a lovagiasságot; Jelenti minden nemesnek és jónak a foglalását, együttességét egy nagy erőfeszítésben, melynek célja egy mainál szebb, tökéletesebb új világ megteremtése.*”

Avató beszédét a következő gondolatokkal zárta: „*Köszöntelek benneteket, felavatandó magyar cserkészek. Legyetek résen, mindig csak résen, mint a férfias erőt szimbolizáló ugrásra kész oroszlán, hogy így aztán mindig jó munkát végezhessetek népetek üdvére. Fiúk, fel a fejjel!*”

A cserkészcsapat programja *elméleti és gyakorlati foglalkozásokból* állt. A csapatparancsnok által irányított elméleti órák célja „*az irredenta szellem ébresztése, a szociális kérdések ismertetése, a cserkész 10 parancsolatának megbeszélése*” volt. A *gyakorlati kiképzést* meghívott *hivatásos katonák* vezették az iskola tantesztületének közreműködésével. A tanévzáró ünnepségeken a végzős tanulók cserkészmunkáját jelvénnel (a legkiválóbbakét könyvjutalommal) ismerték el, hogy „*őrzői legyenek annak a tűznek, amelyet szívükbe oltottunk és ápoltunk éveken keresztül a cserkész őrsi órákon*” – írják éves beszámolójukban.

Az új iskola átadását követően megnyílt a cserkészotthon. Ezzel lehetővé vált a rendszeres *őrsi foglalkozások* kulturált körülmények közötti lebonyolítása. A cserkészcsapat az iskola önképzőkörének együttműködésével szervezte az iskolai ünnepségeket, a karácsonyi műsorokat és a tanulók szórakoztatását biztosító (teaestek, színi-előadások, szavaló és prózamondó versenyek stb.) rendezvényeket.

Éves programjaik szerint *őrsi akadályversenyeket, természetjáró túrákat, a nyá-*

ri tanítási szünetekben *csapatáborokat* (Balatonszárszó 1923, Balatonliga 1924, Balaton körüli vándortáborok 1925 és 1942 között minden tanévben és 1947-ben, Fehérvárcsurgó 1944) szerveztek. Eredményesen szerepeltek a területi és országos csapat, őrsi és egyéni versenyeken.

Az 1946/47-es tanévben *dr. Szendy József* rk. hitoktató vezetésével újra indult a cserkészmozgalom az iskolában is. A Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és az Országos Úttörőszövetség egyesülését követően az iskola cserkészcsapata 1948 júniusában megszűnt.

A 200. Sz. *Szent László Cserkészcsapat parancsnokai voltak: Monory Kovács Ferenc* rk. hitoktató (1922), *Györgyi János* rk. hitoktató (1922-1933), *Sándi János* rk. hitoktató (1933-1942), *Bolyky Nándor* rk. hitoktató (1942-1944), *dr. Szendy József* rk. hitoktató (1945-1948).

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI FIÚISKOLA IFJÚSÁGI ÉNEKKARA (1925-1945)

Az 1925-ben alakult énekkar fő célkitűzése, hogy „*az énekkultúra megfelelő eszközeivel hozzájáruljon az esztétikai neveléshez*” – olvasható az 1924/25-ös évkönyvben. Kezdetben az *egyszólamú népdalok* elsajátítását, majd azok *kórusfeldolgozását* tűzték célul. „*Egyébként már a népdalok betanítási módjában is érvényesült a karéneklés tömegereje. Nem hanyagoltuk el a nyugati mestereket sem. Palestrina, Menegali, Martini, Praetorius, Neuwach művei álltak rendelkezésünkre, és ezeket nemcsak a tagok, hanem a hallgatóság is a legnagyobb szeretettel és élvezettel fogadta. A fenti nevek mellé oda kell állítanunk a magyarok közül Bartók, Kodály, Halmos, Kerényi, Bárdos neveit.*” – írta *vitéz Somfai László* karvezető az énekkar működésének 15 éves jubileuma alkalmával.

A nagy létszámú (150 fős) énekarnak elsődleges feladata az *iskolai ünnepek műsorainak* biztosítása volt. Emellett kiemelkedően szerepeltek az iskolai énekkarok városi, területi és országos versenyein, az Éneklő Ifjúság nagyszabású bemutatóin. Számos fellépésre kaptak meghívást a helyi intézményektől, vállalatoktól és az egyházaktól. „*A helyi, sőt az iskolai énekkultúrával foglalkozó budapesti sajtóorgánumok is dicséret hangján szólnak énekkarunk munkájáról.*” – olvasható az igazgató éves beszámolóiban.

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI FIÚISKOLA IFJÚSÁGI SPORTKÖRE (1925-1948)

Az iskola sportköre *134. sz. II. Rákóczi Ferenc Sportkör* néven 1925. január 17-én alakult meg. Jeligeje: *Magyarok vagyunk!* A sportkör tiszteletbeli elnöki címet nyugdíjazásáig (1943) *Baltay János* igazgató töltötte be. A sportkör első tanárelnöke *Paál Sándor* tanár volt. A sportkör közgyűlése minden tanév elején választotta meg

ifjúsági vezetőit: az elnököt, a titkárt és a pénztárost. Alapszabálya kimondta, hogy *„Tagja az iskola minden növendéke azzal a megszorításokkal, hogy a működő tagok csak a III. és IV. osztályos jó előmenetelű tanulói, s az alsóbb osztályokból pedig csakis a legkiválóbbak lehetnek.”* Megalakulásakor három csoportot (később szakosztály): *atlétika, játék, torna* szerveztek. Az 1926/27-es tanévtől ezt bővítve létrehozták az iskola *futball és természetjáró* szakosztályát. E tanévtől részt vettek a városi középiskolák által szervezett futball, atlétikai és tornaversenyeken.

Az intézet új épületének átadásáig a foglalkozásokat a város játszóterein, az Ipariskola tornaudvarán, és tornateremben tartották. Munkájukhoz a városi Alba Regia Sportkör tárgyi támogatást (sportpálya, felszerelések) nyújtott. Továbbá rendelkezésre állt az iskola melletti Vásártér gyepes területe, a városi uszoda, és az iskolával kötött együttműködés révén a MÁV Előre Sportkör pályája. A bővülő tárgyi feltételek biztosítása lehetővé tette a szakosztályok számának bővítését. Az 1932/33-as tanévben *asztalitenisz és röplabda*, majd 1939-től *úszó-szakosztályt* is szerveztek. Baltay János igazgató az iskola 1939/40-es tanévi Értesítőjében a következőket írta: *„A testi nevelés ügye szintén fontos célkitűzésünk. Iskolánk sportköre nem annyira a versenyekre, mint egyes korcsoportokon belül a mindenki számára elérhető minél magasabb színvonal teljesítésére törekszik. Legnagyobb tömeget a labdarúgás vonzza.”*

A „gyakorló labdarúgó mérkőzéseken” (edzéseken) rendszeres oktatásban részesülnek, s haladásukat más iskolák, sportalakulatok hasonló korosztályú csapataival való mérkőzéseken mutatják be. Az atlétikát kedvelő tanulók pedig leginkább futással, magasugrással, súlydobással foglalkoznak. *„De bármilyen sporttal is foglalkozunk, a munka mindig arra irányul, hogy az átlageredményt lehetőleg a tagok mindegyike elérje, és minden ifjú belássa, hogy a rendszeres gyakorlás nemcsak az eredmények elérése érdekében szükséges, hanem főként az egészség megvédelése és az egészséges test harmonikus fejlesztése miatt.”*

A sportkör szakosztályai tanévenként háziversenyeket szerveztek, rendszeresen részt vettek városi és területi versenyeken, a tanévvégi városi tornabemutatókon. A rendelkezésre álló adatokból arra következtetünk, hogy az eredményeik fokozatosan nőttek. A sportkör működésének költségeit a tanulói és pártolói tagdíj, valamint a helyi vállaltok, intézmények és magánszemélyek adományai biztosították.

A sportkör tanárelnökei voltak: Paál Sándor, Hungler József, Szekeres János.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI
FIÚISKOLA DIÁK KAPTÁR IFJÚSÁGI KÖRE (1940-1944)*

1940 tavaszán alakult meg az iskolában a *831. sz. Diák Kaptár Varga István* tanár vezetésével. Célja a *takarékosságra nevelés* volt. A Székesfehérvári és Fejér Megyei Takarékpénztárban elhelyezett pénz a tanulók által gyűjtött *papír, vas- és színesfém- hulladék* értékesítéséből, *adományokból*, az iskola ifjúsági kö-

re által szervezett és tartott rendezvények bevételeiből származott. A betétállomány éves kamatait a tanulók jutalmazására, segélyekre használták fel. Mód volt arra is, hogy a tanulók szülő, ill. gyám beleegyezésével saját pénzüket is elhelyezték a Takarékpénztárban.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI FIÚISKOLA
LEVENTE CSAPATA (1940-1944)*

Az 1939. évi 2. (ún. Honvédelmi) törvény alapján 1940 szeptemberében alakult meg az iskola levente csapata. Parancsnoka *Szekeres János* tornatanár, parancsnok-helyettese *Sándi János*, majd 1942-től *Bolyky Nándor* rk. hitoktatók voltak. A rajok élén ifjúsági vezetők álltak. A kiképzés az őszi és a téli hónapokban heti 2, majd április hónaptól heti egy óra volt. A nyári tanítási szünet alatt *kötelező katonai gyakorlaton* (elsősegélynyújtó, alaki és lögyakorlatok) vettek részt. A szervezet munkáját a Székesfehérvári Levente Egylet, az iskola cserkész csapata és a tantestület segítette.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI POLGÁRI FIÚISKOLA
AERO KÖRE (1942-1944)*

A *Magyar Aero Szövetség* anyagi és szakmai támogatásával 1942 szeptemberében alakult meg az iskolában az *Aero Kör*. A 30 fős ifjúsági csoport elméleti és gyakorlati foglalkozásait *Gervain Mihály* tanár vezette. Az ifjúsági kör célja: az *aerodinamika alapjainak* megismertetése és az országos, majd a kerületi központ által biztosított anyagokból repülőgép-makettek és modellek készítése volt.

Tevékenysége szorosan kapcsolódott a *honvédelmi* neveléshez. Éves programjának összeállításánál figyelembe vette az iskola cserkészcsapatának és levente egyesületének célkitűzéseit. Munkáját 1943-tól az ekkor alakult Székesfehérvári Kerületi Aero Központ irányította és ellenőrizte. 1944-ig működött.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI
POLGÁRI FIÚISKOLA TANTESTÜLETE (1920-1948)*

Az iskola igazgatói: Dudás József (1920-1921), Baltay János (1921-1943), Zsoldos József (1943-1945), Baranyai Imre (1945-1948).

Az iskola tantestületének (ismert) tagjai: Baltay János, Baranyai Imréné, Bertalan Ibolya, Bohóczky Mária, Borbély György, Czövek Rózsa, Csabai Kálmán, Csörek Róza, Csukás Andor, Demeter Géza, Ehricht Jánosné, Demeter Konrád, dr. Dinnyés Pálné, Dragovics József, Dudás József, Falvay Géza, Fekete Mária, Gáncs János, Gervain Mihály, Goll Dezső, dr. Gróf Béla, Györfy Györgyi, Halapi János, Haraszi Imre, Héjj Ilona, Hints Sándor, dr. Honthy Antal, Horváth Anna, Horváth

József, Hungler József, Húsvéi József, Irányi Dániel, Jakab Margit, Jesztrebényi Gyula, Kamarás Gábor, Kneifel Imre dr., Kovács József, Kovács Piroška, Láng Lajosné, Lehner Éva, Lendvainé Kálmán Etelka, Nevelősné Halász Gizella, Orbán Gyula, Pál Sándor, Pallai Józsefné, Pallay József, Papp Mária, Pentz Elelka, Péter Mihály, Rakáts Lajos, Récsy Etelka, dr. Roxer János, Reschnerné Barta Margit, Róth Mária, Sámody János, Sárdi János, Schleicher Emma, dr. Sinkovits Dániel, Szittyta Felix, Solymosi Sándor, Somfay László, Stanitz Sándor, Stern József, Szabó Dezső, Székely Sándor, Szekeres János, dr. Tarkovics János, Vadányi István, Vargha István, Varga Kálmán, Zsoldos Józsefné.

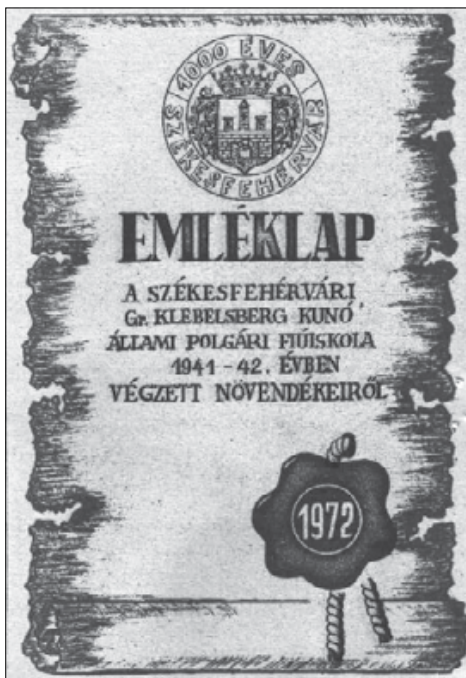
Az iskola ismert hitoktatói: Bátori József izr. hitoktató, Bertalan Ibolya ref. hitoktató, Bolyky Nándor rk. hitoktató, Bóna József ref. hitoktató, Gáncs Aladár ev. hitoktató, Györgyi János rk. hitoktató, Hirscler Pál dr. izr. főrabbi, Husvéth József rk. hitoktató, Mermeister Mór izr. hitoktató, Monory Kovács Ferenc rk. hitoktató, Nagy Tibor ev. hitoktató, Sándi János rk. hitoktató, Steiner Jakab izr. hitoktató, Szendy József dr. rk. hitoktató, Taskovics János dr. rk. hitoktató, Teke Zsigmond ev. hitoktató, Vályi Miklós ref. hitoktató, Weinberger Salamon izr. hitoktató.

*A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI POLGÁRI
FIÚISKOLA TANULÓINAK SZÁMA (1920-1947)*

Tanév	I.	II.	III.	IV.	Összesen	Magán- tanulók	Tanu- lók száma össze- sen
	tanulók száma						
1920/1921	115	21	0	0	136	113	249
1921/1922	145	127	40	0	312	94	406
1922/1923	159	115	106	32	410	231	641
1923/1924	174	128	92	98	492	127	619
1924/1925	167	147	109	88	511	101	612
1925/1926	123	155	106	87	471	87	558
1926/1927	101	117	130	97	445	96	541
1927/1928	75	80	88	117	360	175	535
1928/1929	72	85	76	81	314	199	513
1929/1930	69	82	68	75	294	156	450
1930/1931	120	64	72	65	329	119	448
1931/1932	119	117	63	58	357	113	470
1932/1933	121	107	114	62	404	74	478
1933/1934	157	123	106	107	477	49	526
1934/1935	135	144	110	99	488	32	520
1935/1936	128	146	120	89	503	29	532
1936/1937	141	136	141	107	525	27	552
1937/1938	159	135	123	110	527	34	561

Tanév	I.	II.	III.	IV.	Összesen	Magán- tanulók		Tanu- lók száma össze- sen		
	tanulók száma									
1938/1939	142	152	116	113	523		31	554		
1939/1940	165	126	129	129	517		38	555		
1940/1941	145	136	91	98	470		63	533		
1941/1942	143	144	133	86	509		193	699		
1942/1943	190	137	143	126	596		280	576		
1943/1944*	fiú	94	50	49	46	223	334	176	298	632
	leány	95	0	0	0	95		122		
1944/1945	fiú	30	57	34	34	155	174	49	70	244
	leány	7	12	0	0	19		31		
1945/1946	fiú	0	97	111	78	286	330	64	90	418
	leány	0	29	15	0	44		26		
1946/1947	fiú	0	0	121	116	237	295	55	80	375
	leány	0	0	39	19	58		25		
1947/1948	fiú	0	0	0	111	111	144	27	39	183
	leány	0	0	0	33	33		12		

* Az 1943/1944-es tanévtől az Egyesített Gróf Klebelsberg Kunó Polgári Fiú És Leányiskola tanulói száma.

Az Állami Polgári Fiúiskola 1941-42-es tanévben végzett növendékei
1972-es találkozójára emléklapja

AZ ÁLLAMI POLGÁRI FIÚ- ÉS LEÁNYISKOLA (1943-1944)

A harmincas évek végén a vidékről bejáró polgári iskolai tanulók egyre növekvő száma miatt szükségessé vált a polgári fiúiskola bővítése. A városi vezetés ennek lehetőségét az 1932-ben átadott épület emeletráépítésében jelölte meg. A VKM a javaslatot elutasítva kijelentette, hogy *„csak egy új polgári iskola létesítésének anyagi támogatását vállalja”*. Kikötötte azt is, hogy a létesítendő épület helyéül olyan területet jelöljenek meg, amely *„a vasúti közlekedéssel érkező tanulók által könnyen megközelíthető”*.

Székesfehérvár közgyűlése 1938. augusztus 1-jén tartott ülésén hozott határozatot az új polgári iskola megépítéséről. A testület határozatában kimondta, hogy *„biztosítja az épület kivitelezésének államsegély feletti költségeit, és vállalja az építkezés lebonyolítását”*.

Az állami polgári fiú- és leányiskola 1943-ban létesített új épülete

1941 elején a vasútállomás előtti téren kijelölték az új polgári iskola épületének helyét, és *Szell László* okleveles építészmérnök tervdokumentációja alapján megkezdődtek a kivitelezési munkálatok.

Az 1943 nyarán átadott épületben szeptember 1-jével kezdődött meg az oktatás. Az új intézmény önálló testülettel rendelkezett, azonban igazgatásilag a fiú polgári iskolához tartozott. Az 1943/44-es tanévben az I-IV. osztályaiba 363 nappali és 187 magántanuló járt..

Az iskola épülete 1944-ben bombatalálatot kapott, használhatatlanná vált. Az iskola tanulócsoportjait 1945. szeptember 1-től az Ipariskolában, majd az 1947/48-

as tanév kezdetétől a II. Sz. Állami Általános Fiú Iskola (Marx téri Általános Iskola) földszintjén helyezték el.

Az iskolának az 1945/46-os tanévben II., III. és IV. évfolyamos polgári iskolai leány tanulói voltak. Az 1946. szeptember 1-től a polgári iskola III. és IV. osztályos tanulóit a fiú polgári iskola vette át. Így mint polgári iskola végleg megszűnt.

A Lövölde téri épületet a háború befejezését követően felújították, és 1947 tavaszáig az orosz katonaság céljaira lefoglalták.

Az iskola nevelőtestületének (ismert) tagjai: Badár Jolán, Kiss Gáborné, Kovács Andrásné, Liszi Pálné, Pattantyús Emánuelné, dr. Petrusz Béláné, dr. Tormanits Ödönné és Villányi Márta állami tanítók, *Barbély György* középiskolai tanár, *Horváth Pálné* polgári iskolai tanár, *Kiss Eleméerné* óraadó középiskolai tanár.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1868. évi 38. tc. a népiskolai közköztatás tárgyában (C. Polgári iskolák. 67. §.-79.§.)

1918 áprilisában kiadott tanterv a Polgári Iskolák számára.

A 100 éves Teleki Blanka Gimnázium jubileumi évkönyve. Szfv. 1977.

A 125 éves Teleki Blanka Gimnázium jubileumi évkönyve. Szfv. 2001.

A Ferenc József Nőnevelő Intézet Polgári Leányiskolájának Évkönyvei.

A Székesfehérvári Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola, az Állami Polgári Leányiskola és a II. sz. Önálló Állami Általános Iskola évkönyvei A-tól Z-ig.

A Székesfehérvári Polgári Fiúiskola alapításáról szóló 1920. július 17-én kelt 71 227/1920. sz. VKM-rendelet.

A Székesfehérvári Polgári Fiúiskola átvételéről szóló 1932. évi szeptember 3-án kelt 8681/1937. sz. polgármesteri véghatározat.

A Székesfehérvári Polgári Fiúiskola II. osztályának indításáról szóló 1920. október 22-én kelt 128 095/1920/ IV. A. sz. VKM-leirat.

Állami Fiú- és Leány Polgári Iskola beírási naplói. 1943-1948. SzVL

Árpádházi Boldog Margit Községi Leánygimnázium 1874-1948 Évkönyvei.

Árpádházi Szent Margit Leánygimnázium Évkönyvei A-tól Z-ig.

Az 1927. július 23-án kihirdetett 1927. évi 12. törvény a polgári iskola korszerűsítéséről.

Farkas Gábor (1972): A tőkés viszonyok kialakulásának és fejlődésének néhány kérdése Fejér megyében. In: *Fejér Megyei Történelmi Évkönyv*. 6. Székesfehérvár, 39-66.

Farkas Gábor (1972): Politikai viszonyok Székesfehérváron a két világháború közötti időben. In: *Fejér Megyei Történelmi Évkönyv*. 6. köt. Szfv. 151-164.

Fejér Vármegye és Székesfehérvár Szabad Királyi Város Általános Ismertetője és Címtára az 1931-1932. évre. Szfv., 1932.

Felkai László (1919): *Eötvös József közoktatásügyi tevékenysége*. Akadémia Kiadó. Budapest, 108.

Ferenc József Nőnevelő Intézet Évkönyvei A-tól Z-ig.

Gr. Klebelsberg Kunó Állami Polgári Fiúiskola iratai 1920-1948. SzVL

A POLGÁRI ISKOLAI OKTATÁS SZÉKESFEHÉRVÁRON (1868-1948)

- Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Polgári Fiúiskola iratai, 1920-1948. SzVL.
 Kgy. 280-9168/1920. sz. határozat a Székesfehérvári Polgári Fiúiskola létesítéséről.
 Közgyűlési határozatok 1936. IX. 1. SzVL
 Községi Iskolaszék iratai ABC sorrendben 1942-1947. SzVL
 Lauschmann Gyula (1993, 1994, 1995): *Székesfehérvár története*. I. II. III. IV. Szfv.,
Magyar Statisztikai Szemle. 1938. 3. sz. 279-260.
 Nőnevelő Intézet iratai. FML.
 Pukánszky Béla – Németh András (1996): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996
 Simon Gyula (1975): *A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Székesfehérváron*.
 Budapest.
 Surányi István (2002): *Az alapfokú oktatás Székesfehérváron 2000-ig*. Fejér Megyei Pedagógiai
 Szolgáltató Intézet. Szfv., 37-120.
 Surányi István (2000): *Alapfokú oktatás Székesfehérváron*. Fejér Megyei Pedagógiai Szolgáltató
 Intézet, Szfv. 145. (SzVL)
 Surányi István: *Székesfehérvár nevelés- és iskolatörténetének enciklopédiája 1030 – 1948*: A pol-
 gári iskolai oktatás főbb jellemzői és fejlődése Székesfehérváron; Árpád-házi Boldog Margit Községi
 Leánygimnázium 1874-1948; Ferenc József Nőnevelő Intézet Polgári Leányiskolája 1893-1948;
 Klebelsberg Kunó Gróf Magyar Királyi Állami Fiú Polgári Iskola 1920 -1948; Állami Polgári Fiú- És
 Leányiskola 1943-1844; Az általános iskolai oktatás megszervezése Székesfehérváron 1945-1948.
 Székesfehérvári 3. Sz. Állami Általános Iskola 1945-1948. (Marx téri.)
 Székesfehérvári Kgy. 280-9168/1920. sz. határozat a Székesfehérvári Polgári Fiúiskola létesítéséről.
 VKM. 640-05-157/1931. sz. rendelet, VKM. miniszter 4430/1934. sz. elnöki rendelet az iskolaépület tu-
 lajdon jogának átruházásáról.

JEGYZETEK

- ¹ A Székesfehérvári Szent Margit Gimnázium iratai. SZVL.
- ² Részletesebben lásd: Árpád-házi Szent Margit Leánygimnázium Ifjúsági Segélyező Egyesülete.
- ³ Lásd: Árpád-házi Szent Margit Leánygimnázium nappali és magántanulóinak száma 1876-1948.
- ⁴ Részletesen lásd Surányi: Enciklopédia: Polgári iskolai oktatás.
- ⁵ Nőnevelő Intézet iratai. FML.
- ⁶ Részletesebben lásd Surányi: Enciklopédia: A polgári iskolai oktatás főbb hazai jellemzői és fejlődése Székesfehérváron.
- ⁷ Részletesebben lásd Surányi: A Székesfehérvári Ferenc József Nőnevelő Intézet Nőipariskolája 1921-1943.
- ⁸ Nőnevelő Intézet iratai. FML.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Részletesebben lásd: Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola tanulóinak száma, 1920-1947.

- 13 Részletesebben lásd: Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola ünnepélyes átadása és névfelvétele; Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Polgári Fiúiskola iratai, 1920-1948. SzVL.
- 14 Részletesebben lásd: Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola tanulóinak száma, 1920-1947.
- 15 Részletesebben lásd: Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola névadója emléktáblája és a Szent Imre ifjúsági zászló felavatása..
- 16 Részletesebben lásd: címszavak alatt.
- 17 Részletese lásd: Surányi: Enciklopédia. A Magyar Királyi Állami Polgári Fiú- és Leányiskola 1943-1944; Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Királyi Polgári Fiúiskola iratai, 1920-1948. SzVL.
- 18 Lásd Surányi: Enciklopédia. Árpádházi Boldog Margit Községi Leánygimnázium.